NOE. 192

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTA SĂPTAMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ŞI ECONOMICE

Cultura, cultura va scăpa pe Români şi cultura numai naţională poate fi. *A. Papiu Ilarianu*

Anul III
N-rul 43

Un exemplar
Lei 12

CLUJ, DUMINECĂ 24 OCTOMVRIE 1926.

CUPRINSUL:

PROBLEME SOCIALE: Aspecte din filosofia istoriei: Wilhelm Dilthey . . **N. Bagdasar**

ACTUALITĂŢI: O Duminecă la Românii din America . . . . . **Dr. Al. Borza**

Organizarea intelectualilor . . . . . **H. Trandafir**

EUROPA CONTIMPORANĂ: Năzuinţi economice în Jugoslavia . . . **Ion Clopoţel**

CRONICA LITERARĂ: Programe de teatru. — Adieri de ocultism. — Diplomatul, tăbăcarul şi actriţa . . . . . **Emanoil Bucuţa**

CRONICI CULTURALE ŞI ARTISTICE: Opera (Vasul Fantomă de R. Wagner). — Teatru (Invierea de H. Bataille; Şcoala Femeilor de Molière). — Conferinţe (O şedinţă a secţiilor „Astrei"). — Cărţi, reviste, ziare (M. Şerban: Tendinţele de evoluţie ale clasei ţărăneşti; Calendarul Asociaţiunii; L'Europe Çentrale). **B. & B.**

CRONICA ECONOMICĂ ŞI FINANCIARĂ: Bătălia grâului. — Bilanţele aur în Austria . . . . . **Sabin Cioranu**

FAPTE ŞI OBSERVAŢIUNI SĂPTĂMÂNALE: Redacţionale. — Să ne cunoaştem ţara. — Călătoria Reginei Maria in America. — Jubileul prof. D. Comşa. — O expoziţie cu obiecte de alabastru. — Diverse. — Cronică măruntă. — Bibliografie.

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: CLUJ, PIAŢA UNIREI NO. 8 CALEA VICTORIEI NO. 51

Abonamente: Pe un an 600 lei. — Autorităţi şi intreprinderi particulare 1000 lei. Funcţionarii publici, preoţii şi învăţătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite. In America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puţin o jumătate de an.

©B.C.U. Cluj

Cărţi, Reviste, Ziare

M. Şerban: Tendinţele de evoluţie ale clasei ţărăneşti

Braşov, tip. A. Mureşianu: Branisce et Co. Lei 40.

Fără să ascundem un adevăr, în ţara noastră, foarte puţini oameni competenţi sunt care să cerceteze şi să discute în mod serios, cele mai de seamă probleme sociale. A privi superficial orice chestiune şi a încadra-o fugar într'o părere de multe ori greşită, e o veche meteahnă, de care sufăr cei mai mulţi dintre oamenii noştri. Separat de aceasta, se mai găsesc alţii, cari vârîndu-se în studii prea meticuloase, cad pe panta banalului, ciuntind în felul acesta valoarea reală a studiului. Căci la drept vorbind, într'un studiu de seamă, din care să răsară o idee cu adevărat viabilă, nu este nevoie să intrăm într'o mulţime de amănunte de multe ori dispensabile. Forma concisă şi drumul direct, fără ocoluri mari, în inima subiectului, poate face ca un studiu să fie înţeles mai lesne şi să-şi atingă scopul mult mai bine.

Problema clasei ţărăneşti, — cea mai obidită din ţara noastră, (din punct de vedere cultural putem spune şi în prezent) —, a fost foarte puţin cercetată de către oameni competenţi. Afară de C. Dobrogeanu-Gherea, cu a sa „Neiobăgie", în care ne dă cea mai vie oglindă a năpăstuitei clase ţărăneşti dela noi economistul Const. Garoflid în cartea sa „Chestia Agară în România", discută cu competenţă întreaga problemă.

Afară de aceste două lucrări, de câteori s'a pomenit în diferite studii despre problema agrară, s'a stârnit mai mult asupra revendicărilor materiale ale clasei ţărăneşti. Impărtăşirea ei cu pământ, de care o lega sclăvia de secole, era pasul primordial ce trebuia să-i redea libertatea şi de aceia, s'a stăruit întotdeauna mai mult în această direcţie. In ce priveşte individul, robul gliei, se credea că odată împroprietărit, îşi va schimba şi structura sufletească.

Astăzi, când revendicarea materială a clasei ţărăneşti este pe cale de a se înfăptui decisiv, trebuesc cercetate în mod serios tendinţele evolutive ale acesteia. In complexul ei, chestiunea prezintă un câmp vast de cercetări. Ea trebue privită din toate punctele de vedere ce-o alcătuiesc. Dar cercetătorul trebue să fie un erudit specialist.

Se pare că d. profesor Mihail Şerban, pe care revista noastră îl numără printre colaboratorii săi de seamă, a prins momentul fericit de a trata acest subiect, într'o conferinţă ţinută la Fundaţia Carol din Bucureşti şi apoi scos în volum.

In 80 de pagini d-sa raportează tendinţa evolutivă a clasei ţărăneşti la următoarele probleme: 1 Caracterul ţăranilor; 2. Ţăranii şi statul; 3. Ţărănimea şi celelalte clase sociale; 4. Ţăranii şi biserica; 5. Ţăranii şi şcoala; 6. Despre distracţia ţăranilor; 7. Ţăranii, pământul, munca şi gospodăria lor; 8. Incheere.

Ca o esenţă a subiectului tratat, d. profesor Şerban spune: „Ţăranul nu poate fi considerat numai ca agricultor el trebue să fie luat în seamă în prima linie ca om, ca fiinţă socială. Ţărănimea nu reprezintă numai o clasă producătoare a vieţii economice, ci ea constitue în acelaş timp şi masa principală a naţiunii; din punct de vedere al rasei, chiar cea mai românească parte a corpului nostru etnic."

„Ameliorarea stării ei sociale la nivelul cerinţelor vremii, întrece aşadar mult însemnătatea unei probleme economice. Ea este o problemă naţională de prim ordin. Ridicarea orizontului intelectual şi moral al ţărănimii, este la noi echivalentă cu ridicarea valorii sociale a naţiunii întregi".

Astfel gândeşte d. prof. Şerban în primele pagini ale cărţii. In restul capitolelor: o iscodire scrupuloasă a stărilor actuale şi un plan democrat pentru tămăduirea relelor, spre a croi orizontul adevăratei evoluţii ţărăneşti.

Dacă părerile d-sale sunt pe unele locuri destul de îndrăsneţe, comparativ cu conservatismul nostru de a gândi, nu e mai puţin adevărat că-l găsim confuz la paginile 30-31 unde încearcă o negare a expresiei de „clasă", ce se dă păturii ţărăneşti. Tot la pag. 31, sprijinindu-se pe citatul din O. Spann, zice: „lupta de clasă apare ca o degenerare, ca o boală socială". Lucru incontestabil lupta de clasă e o boală socială şi un fenomen neînlăturabil în actuala alcătuire socială. Ea trăeşte peste capetele şi voinţele celor mai aprigi marxişti. Lupta de clasă nu este o operă a marxiştilor, ci ese o descoperi.e sociologică a acestora, pe trupul vieţii sociale a secolului nostru. Şi când ea răsare din raporturile neidentificate ale ţăranului iobag şi feudalului deţinător de pământ, nu poate fi nici ucisă de noi, nici negată.

Trecând peste mici obiecţiuni, studiul d-lui profesor Şerban, e o valoroasă piatră ce se pune la temelia cercetărilor serioase

*

Calendarul Asociaţiunii pe anul 1927 e încă o vie dovadă de noul avânt cu care vechea noastră societate de cultură se îndreaptă împotriva ignoranţei ce stăpâneşte massele noastre. Cărţulia aceasta cu înfăţişare modestă ca toate numeroasele ei înaintaşe aduce faţă de acelea, o mult mai largă privire peste toate domeniile culturii. Căci găsim aci ceva peste literatură şi sub ea — două întinderi de aripi potrivite cu noua orientare a Astrei şi a culturei noastre. Aproape toate secţiile (afară de cea juridică, legată atât de mult de politică încât nu-şi mai poate întoarce ochii spre cei cărora le cere vot conştient) îşi dau contribuţia. Inşirăm câteva nume îndeajuns de grăitoare prin reputaţia lor: Dr. Iuliu Moldovan, Dr. Hatieganu, Onisifor Ghibu, George Vâlsan, Tiberiu Brediceanu, Ion Agârbiceanu, Dr. G. Preda, Ing. Hoisescu, etc. etc. Ba hărnicia a copleşit de astădată modestele mijloace ale Asociaţiei. O mare parte din material, nu mai puţin preţios, a fost publicat într'o broşură aparte: „De cetit şi răsgândit" (No. 138 al Bibliotecii populare"). Aşa cum se înfăţişează, calendarul poate purta numele cel bun al Astrei în toate casele româneşti.

*

L'Europe Centrale. — Ne venea săptămânal la redacţie până mai eri „Gazette de Prague", curierul francez al statului cehoslovac, unde urmăriam cu un oarecare orgoliu destul de desele cronici despre viaţa literară românească semnate de d. Vasile Munteanu. Nu erau cu nimic mai prejos de celelalte articole ale gazetei, cari desbăteau cu multă seriozitate, cu o cumpănită judecată problemele proeminente ale vieţii politice, economice şi literare a Europei contimporane şi mai ales a Europei de mijloc. In locul ei ne vine acum această revistă, tot săptămânală, condusă de d. G. Marot.

Este mai cuprinzătoare decât „gazeta": preocupările sunt mai variate. Privirea ei îmbrăţişează asemenea mai mult peisajul variat, din punct de vedere etnic, al Europei mijlocii, şi are scopul mărturisit să mijlocească şi să contribuie pozitiv la cunoaşterea şi apropierea popoarelor din inima vechiului nostru continent. Ţine simultan deschise ferestruţe spre viaţa politică şi economică, spre lumea artelor, cu multe domenii: literară, (o cronică literară semnează Marya Kosterska) teatru, arte plastice, şi nu lipseşte coloana cronicei sportive, vădind interesul pe care statul vecin îl dă educaţiei fizice. Informaţia bogată îi dă violiciune revistei care-i o adevărată desfătare şi pentru ochi prin înfăţişarea ei distinsă.

La „săptămâna politică" cetim o cronică obiectivă şi competntă despre evenimentele recente din viaţa noastră politică, iar între variatele însemnări şi ecouri, găsim asmenea şi fapte dela noi sau cari ne privesc direct pe noi.

BIBLIOGRAFIE

L'Europa Centrale, Revue de la semaine, (Prague 9 şi 16 Oct. no. 1-2)
Typograph (9 şi 16 Oct.)
Cartea Satului, Lugoj, VII, no.21.
Viaţa Medicală (Octombrie)
Revista Şcolii (Iunie-August)
Ritmul Vremii (August-Septembrie)
Răsăritul (Septemvrie)
Adevărul Literar şi Artistic (17 Oct.)
Cosinzeana 17 Oct. (no. 41-42)
Viaţa Agricolă (1 Oct.)
Peninsula Balcanică (Oct.)
Revista Economică (no. 36-40)
Indemnul (1-2, Sept.-Oct.)
Legea Românească (15 Oct.)
Neamul Românesc (18 Oct.)
Buletinul 45 al desp. Sibiu al „Astrei": Nicolae Petra-Petrescu (un amic al pop.)
Virgil Molin: Arhaic românesc, chenare naţionale, „Bugra", Bucureşti.
Anuarul Reuniunii Femeilor Române din Beiuş şi jur, 17 Maiu 1925-30 Maiu 1926.
Anuarul şcolii normale de învăţători „Gh. Lazăr" din Avrig pe anii 1923—24, 1924—25 şi 1925—26.

©B.C.U. Cluj

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ŞI ECONOMICE

Editor şi redactor-şef: ION CLOPOŢEL

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: CALEA VICTORIEI 51. PIAŢA UNIREI No. 8. TELEFON 308

Cluj, Duminecă 24 Octomvrie 1926

Anul III N-rul 43

NUMĂRUL: LEI 12

Wilhelm Dilthey

Progresele pe care le-a făcut ştiinţa istoriei în secolul al XIX-lea au avut darul să atragă asupra ei cercetările de metodologie ale filosofilor. Dacă victoriile pe care le-au câştigat ştiinţele exacte în epoca modernă au dus la o cercetare a metodelor cu care ele îşi răpun materialul, la cercetări de aceeaşi natură trebuiau să ducă neapărat şi progresele realizate de ştiinţele morale sau, cum li se mai zice, de ştiinţele spiritului. Că şi ele lucrau cu anumite metode, ce duceau la rezultate adevărate, nu mai încăpea îndoială. Se punea însă întrebarea, dacă aparatul noţional al ştiinţelor spiritului e de aceeaşi natură caşi acela al ştiinţelor exacte şi dacă şi ele urmăresc stabilirea de legi universale şi necesare cum fac acestea din urmă. Se părea după năzuinţa anumitor istorici că scopul suprem al istoriei ar fi prinderea fenomenelor istorice în cadrul unor legi de aceeaşi strictă necesitate şi universalitate caşi acelea din domeniul ştiinţelor exacte şi că dacă istoria n'a ajuns încă în posesiunea lor, acest fapt nu trebuie să constitue o obiecţie împotriva istoriei ca ştiinţă, căci ceeace, din cine ştie ce împrejurări, nu s'a putut realiza până acum, s'ar putea realiza de aci înainte. Idealul suprem deci trebuie să rămână acelaşi: istoria trebuie să caute a stabili legi şi a explica orice fapt istoric cu ajutorul lor. Istoricii mai cutezanţi ajun seseră chiar să înşire un număr de legi, de legi absolut valabile, pe care ei le-ar fi descoperit şi datorită cărora istoria ar fi trebuit socotită ca o ştiinţă exactă, ca şi fizica de pildă sau chimia. Cu asemenea legi însă nu se putea explica în domeniul faptelor istorice nimic. Ele nu erau altceva decât construcţii subiective isvorite din convingerea că o ştiinţă poate fi numită ca atare numai atunci când ea reuşeşte să prindă un fenomen în raporturi cantitative, când poate subsuma un fapt unei legi. Aici era însă greşeala. Se putea contesta operelor unui Ranke, Savigny, Mommsen, Sybel, Treitschke, etc., faptul că nu au ajuns să descopere legi, nu li se putea contesta însă faptul că ei se serviseră de anumite metode ce trebuiau să ducă la astfel de rezultate şi că operile lor erau pline de adevăruri. Şi dacă toate încercările de-a descoperi legi în domeniul istoriei au dat greş, iar operile marilor istorici puteau fi aşezate cu drept cuvânt alături de marile opere din domeniul ştiinţelor exacte, atunci se punea problema pentru filozofi de-a cerceta în ce constă metoda istorică şi care-i structura, particularitatea, faptelor spirituale în genere, a celor istorice în deosebi.

Problema care se punea era înainte de toate o problemă de metodologie. Filosofii trebuiau să-şi dea seamă în ce constă aparatul logic cu care istoricul birue materialul pe care-l are de prelucrat şi la ce rezultate ştiinţifice duce el. Că aceste preocupări metodologice au avut preponderenţă se esplică prin faptul că întreaga mişcare filosofică germană din ultimele decenii, îngrozită de falimentul dezastruos al idealismului speculativ, s'a retranşat în poziţii logice şi epistemologice. Iar folosul cel mare din aceste preocupări l-a tras în deosebi filosofia istoriei. Ultima decadă a secolului al XIX-lea înseamnă începutul unei noi epoci pentru filosofia istoriei. In acest deceniu a rostit W. Windelband memorabila lui cuvântare rectorală „Geschichte und Naturwissenschaft" (1894), în acelaş an apăru opera lui W. Dilthey „Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie" (1894), cu doi ani mai târziu apăru cea mai de seamă lucrare în acest domeniu „Grenzen der Naturwissenschaftlichen Begriffsbildung" a lui H. Rickert, iar la 1899 opera marelui istoric român A. D. Xenopol: „Les principes fondamenteaux de l'histoire". Din toate aceste opere se desprinde lămurit tendinţa de-a caracteriza ceeace se numeşte un fapt istoric şi de-a defini cunoştinţa istorică: e tendinţa de-a prinde structura universului istoric şi a chipului de a-l cunoaşte. Lumea fenomenelor istorice, ca ceva deosebit de lumea fizică, obiect al ştiinţelor exacte, începuse să se bucure de un viu interes, provocat tocmai de imposibilitatea de-a reduce mijloacele logice ale expunerii istorice la acelea ale ştiinţelor exacte şi de imposibilitatea de-a identifica idealul de ştiinţă al istoriei cu acela al ştiinţelor naturii.

W. Dilthey, a cărui teorie vrem s'o redăm în studiul de faţă, ocupă un loc de seamă în domeniul cercetărilor de filozofia istoriei.*) Inzestrat cu un rar dar de-a pătrunde în inima faptelor istorice şi de a le reînvia printr'o magistrală expunere, unind dragostea de adevăr istoric cu putinţa de a-l îmbrăca într'o minunată formă artistică, Dilthey caută să dovedească în opera mai sus amintită că pentru a putea cerceta cu temeiu fenomenele spirituale e nevoie înainte de toate de fundarea unei noi psichologii, care, spre deosebire de psichologia tradiţională asociaţionistă sau experimentală, să constitue o bază comună pentru toţi oamenii de ştiinţă ce se ocupă cu fapte sufleteşti sau cu produsele lor. Psichologia tradiţională, „esplicativă sau constructivă", cum o numeşte Dilthey, pleacă dela elemente — senzaţii reprezentări, sentimente de plăcere sau neplăcere, etc. — şi dela raportul acestor elemente, spre a arăta cum cele mai complicate fapte sufleteşti nu sunt decât asociaţii mai mult sau mai puţin complexe ale stărilor sufleteşti elementare. Psichologia explicativă pleacă astfel, nu dela faptele sufleteşti aşa cum ele ne sunt nemijlocit date, ci dela ipoteze şi ajunge la ipo-

*) Lucrările lui în legătură cu problema care ne interesează sunt: „Einleitung in die geistes Wissenschaften" 1883, „Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie" 1894, „Die Jugendgeschichte Hegels" 1902, „Das Erlebnis und die Dichtung" 1906 şi „Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften" 1910.

©B.C.U. Cluj

teze. Ea a construit un întreg eșafodaj de ipoteze, ce nu mai are nimic de-a face cu procesul viu și real al faptelor sufletești, în care nu mai pulsează viața cu toată amploarea ei, ci doar spiritul, dornic de-a imita metodele științelor exacte, al psichologilor. Ce altceva este teoria paralelismului psichofizic după care orice fapt sufletesc este o anexă a unor procese fizice, decât o ipoteză? Sau întrucât explicarea faptelor sufletești complexe cu ajutorul elementelor simple e mai mult decât o ipoteză? E mai mult decât o ipoteză explicarea conștiinței din atomi simpli sufletești? Cele mai importante idei din psichologia explicativă, care vor să arăte cum faptele sufletești se înlănțue și se condiționează cauzal, sunt simple construcții ale psichologilor, simple ipoteze, care au pierdut contactul cu viața sufletească reală. Căutând să adopte aceleași mijloace care în domeniul naturii au dus la adevărate revoluții științifice, reprezentanții psichologiei explicative au pierdut din vedere un lucru: că reprezentanții științelor naturii au cucerit victorii tocmai prin faptul că au reușit „să adapteze cunoștința noastră naturii obiectelor" fizice. De aceea în loc să construiască ipoteze mai mult sau mai puțin ingenioase, psichologii ar face bine să-și dea seamă de specificitatea vieții sufletești și să se convingă că ceea ce în domeniul naturii poate duce la revoluții științifice, în domeniul sufletesc duce la curate absurdități. Recunoscând ceeace viața sufletească are particular, propriu, și adaptând metodele psichologice acestei particularități, psichologii s'ar convinge că „natura parendo vincitur" e un adevăr peste care nu se poate trece nici în domeniul faptelor sufletești, fără o reală pagubă pentru psichologie. — In domeniul naturii fizice ipoteza e la locul ei, fiindcă aici numai cu ajutorul ipotezei se poate ajunge la conexuri, la înlănțuiri și raporturi totale. In domeniul vieții sufletești însă ceeace este imediat dat sunt conexurile, sunt raporturile de ansamblu. „In psichologie tocmai conexul (Zusammenhang) este primordial și durabil dat în trăire: „viața există pretutindeni numai ca conex". Deaceea înseamnă a răsturna ordinea reală a vieții sufletești, atunci când, în loc să se plece dela faptele sufletești ce sunt date în conexul lor, se construesc artificial ipoteze, care nu explică nimic, fiindcă pornesc dela date inexistente.

Se înțelege deci că o astfel de psichologie, care ignorează plenitudinea și vivacitatea vieții sufletești, nu poate fi de nici un folos științelor spirituale, în genere și istoriei în deosebi. Mai mult, ea înseamnă o adevărată primejdie. Dilthey relevă cazul lui Taine, care, influențat de psichologia explicativă a timpului său, vede în fiecare om un halucinat, iar din revoluția franceză a făcut „un fel de nebunie a oamenilor". El relevă deasemeni faptul cât de defavorabil au fost influențați istoricii Grote și Buckle de psichologia atomistă a celor doi Mill, și ce primejdie a constituit „materialismul deghizat" al lui H. Spencer pentru dreptul penal, economia și teoria politică. Științele spiritului au nevoie de-o altă psichologie, de-o psichologie care pleacă nu dela elemente, ci dela conexuri, care procedează nu explicativ, constructiv și sintetic, ci descriptiv și analitic. Nu ipotezele trebuie să fie punctul de plecare al unei psichologii care să înțeleagă complexitatea și vivacitatea vieții sufletești, ci „realitatea plină de conținut a sufletului". „Obiectul ei trebue să-l constitue omul format și viața sufletească întreagă. Viața sufletească trebue să fie înțeleasă, descrisă și analizată". O astfel de psichologie, care-și adoptă metodele ei vieții specifice a sufletului, e după Dilthey nu numai utilă, ci chiar indispensabilă ca bază a științelor spiritului. Cu psichologia explicativă și sintetică nu poate nici istoricul, nici criticul literar, nici criminologul, nici juristul, nici economistul politic produce ceva: senzațiile, reprezentările, sentimentele de plăcere și neplăcere sunt produse moarte ale abstracției, unei metodologii psichologice greșite, fără nici o legătură cu viața. „In operile poeților, în reflexiunile asupra vieții așa cum le-au lăsat marii scriitori, un Seneca, Marc Aurel, Augustin, Machiavelli, Montaigne, Pascal, este cuprinsă o înțelegere a omului în întreaga lui realitate pe care n'o poate ajunge nici-o psichologie explicativă". Viața sufletească întreagă, reală, conținătoare de valori și purtătoare de scopuri, viața sufletească de toate zilele trebue cercetată. Deaceea o psichologie în stare să aducă servicii științelor spiritului trebuie să înceapă tocmai cu ceeace sfârșește psichologia explicativă, iar metoda ei trebuie să fie descriptivă și analitică.

O asemenea psichologie o cere atât „natura stărilor noastre sufletești" cât și totalitatea științelor spiritului. Pe când obiectele naturii fizice, spune Dilthey, ne sunt date izolat și prinderea lor ca unități este un produs al cunoașterii noastre, actele sufletești ne sunt date ca ceva „indivizibil simplu", nemijlocit. Orice fapt sufletesc se prezintă ca o „unitate indivizibilă", ca un întreg, a căror părți numai prin analiză pot fi dobândite. Orice fapt sufletesc este un conex, un tot, ce „este dat ca realitate în trăire", în vreme ce în lumea fizică raporturile totale sunt opera cunoștinței sintetice. Nu numai atât: orice produs spiritual se prezintă sub aceleași aspecte. Avem deci de-a face în domeniul spiritului cu o structură principial deosebită de aceea a naturii fizice. Descriere și analiză, a totului, a conexului, în lumea sufletească, explicare și construire prin sinteză a conexurilor în lumea fizică, iată singurele chipuri de-a prinde cele două genuri de realitate total deosebite. De aceea nu prin ignorarea a ceeace le deosebește și prin identificarea metodelor se poate ajunge la o adevărată cunoaștere a acestor două lumi. Natura poate fi numai *explicată,* stările sufletești pot fi numai *trăite.* In actul trăirii dispare relația dintre subiect și obiect, dispare orice urmă de specialitate, subiect și obiect devin una. Iar în actul trăirii sunt cuprinse și funcțiile logice primare — deosebire, identificare, reunire, abstragere, etc. — și numai plecând dela actul trăirii, dela „experiența internă pot fi ele cele mai bine prinse". Nu prin opera sintetică a rațiunii ajungem la asemenea fapte simple, la asemenea raporturi totale, ci din contra din ele se desprinde și se desvoltă, ca acte ulterioare și derivate, funcțiunile gândirii. In trăire, în experiența internă este dată natura primară a faptelor psichice și în ea sunt cuprinse operațiile logice ca ceva secundar. Și ceea ce caracterizează actul trăirii e că în el e activ *tot sufletul.* Toată emoționalitatea sufletului e părtașe la actul trăirii toate coardele sensibilității vibrează în el într'un acord armonic. „Actul izolat spune Dilthey, e susținut în trăire de întreaga totalitate a vieții sufletești". Ceeace *trăim* noi e pretutindeni tot, întreg, unitate, „pe câtă vreme simțurile ne oferă numai o multiplicitate de amănunte".

Actul trăirii însă poate să prindă numai stările noastre sufletești proprii, el nu poate rupe hotarele propriului eu. Dacă am dispune numai de el, am fi închiși în sinea noastră ca într'o cetate, fără nici o legătură cu lumea din afară. Am ști ce se petrece în noi, n'am avea însă niciodată posibilitatea să știm ceva despre stările sufletești ale altora sau despre manifestările continui ale vieții creatoare. Eu iau cunoștință de stările mele sufletești *trăindu-le,* ca să mă pun însă în contact cu structura și manifestările vieții colective am nevoie de un nou act de cunoaștere: e ceeace Dilthey numește „înțelegerea" (Verstehen), o noțiune care în filosofia contemporană germană, în urma înțelesului pe care i l-a impregnat Dilthey, joacă un rol de căpetenie. Ce înseamnă „înțelegere"? E mijlocul cognosciv de-a pătrunde în inima vieții, în manifestările ei, e pun-

©B.C.U. Cluj

tea dintre viața sufletească individuală și viața sufletească în genere cu toate manifestările ei. Viață, spirit, creații ale spiritului nu pot fi cunoscute decât cu ajutorul „înțelegerii", singurul mijloc de cunoaștere în domeniul vieții spirituale. Ceeace explicăm „explicăm prin procese curat intelectuale", iar ceeace înțelegem, „înțelegem prin colaborarea tuturor forțelor sufletului". Există deci o prăpastie de netrecut între lumea fizică și lumea spirituală, între explicare și înțelegere. Nu există grade, care să facă tranziția dela una la alta, nu există un punct comun la care ele ar putea fi reduse. Sunt aici două genuri de existență ce stau față în față, și două chipuri de-a le cunoaște. „Noi plecăm în actul înțelegerii dela conexul totului, care ne este viu dat, pentru ca din el să prindem detaliile". Actul înțelegerii este indisolubil unit cu intuiția, orice înțelegere este intuitivă. Nu-i nimic care ar pune un zăgaz între înțelegere și obiectul ei, ci ei îi este nemijlocit, nemutilat, simplu dat. Ceeace nu se întâmplă cu actul explicării. Lumea fizică poate fi cunoscută numai cu ajutorul noțiunilor, dar noțiunile vorbesc o limbă abstractă, ele nu pot da decât o simplă traducere palidă a obiectului lor. Ele nu pot reda procesul vieții în plenitudinea și vivacitatea lui și orice încercare de-a prinde viața în mecanismul inflexibil al noțiunilor înseamnă un atentat împotriva ei. A încerca deci să prindem faptele sufletești cu ajutorul percepțiilor și al noțiunilor, înseamnă a le distruge tocmai ceeace ele au particular, și astfel a le transorma în fapte fizice. Actul *trăirii* și al *înțelegerii* sunt pentru Dilthey cheea care ne dă putința să pătrundem în structura faptelor psichice, în domeniul creațiilor spiritului.

Psichologia descriptivă și analitică are după Dilthey trei probleme de rezolvat: să cerceteze „conexul structural" al vieții sufletești desvoltate, să analizeze structura internă a stărilor psichice. Iar cum această structură internă prezintă un caracter teleologic, a doua problemă ce se pune psichologiei analitice este cercetarea *evoluției* vieții sufletești. Viața sufletească este îmbibată și întrețesută cu scopuri, ea urmărește realizarea de valori și de aci datoria psichologului de-a cerceta această lege fundamentală a vieții sufletești, evoluția. „Această evoluție are în om tendința să producă un puternic conex al vieții sufletești, care concordă cu condițiile vitale ale ei". In sfârșit „schimbarea stărilor de conștiință și influența pe care-o are conexul dobândit al vieții sufletești asupra fiecărui act particular din conștiință" cer din partea psihologului deasemeni o cercetare. Căci fiecare act particular depinde de totalitatea actelor dobândite cu care stă în legătură. Iar „libera vivacitate a vieții sufletești se lămurește analitic prin aruncarea de lumină în acest raport". Când toate aceste trei probleme vor fi rezolvite, atunci opera omului de știință care se ocupă cu fenomenele spirituale va fi ușurată, căci el va avea o bază sigură pe care va putea clădi.

Caracterizarea faptelor sufletești ca întreguri, conexuri sau raporturi totale pe de-o parte, pe de altă parte trăirea și înțelegerea lor constitue criterii sigure spre a le deosebi de fenomenele fizice. Aceleași particularități caracterizează și obiectivările spiritului. Pretutindeni unde viața s'a manifestat în forme concrete — în operile de artă, în alcătuirile sociale, în evoluțiile istorice — se observă aceleași particularități. Și aici avem de-a face cu aceleași întreguri, caș în domeniul vieții psichice. Iar paralel cu fenomenele din domeniul spiritului merge actul înțelegerii: „sfera noțiunii de științe a spiritului e tot asa de largă cât și înțelegerea, și înțelegerea își are obiectul ei unitar în obiectivarea vieții". Spirit și înțelegere sunt indisolubil legate. Spiritul și obiectivările lui pot fi prinse numai de înțelegere, obiect al înțelegerii poate fi numai spiritul cu obiectivările lui. „Numai ceeace spiritul însuși a creat, înțelege". Obiectivările vieții al ătuesc un sistem de valori, ce stau laolaltă într'o strânsă comunitate internă. Fiecare obiectivare particulară a vieții stă în raport cu celelalte și fiecare are ceva comun cu toate celelalte. „Orice cuvânt, orice propoziție, orice mină sau formulă de politețe, orice operă de artă și orice faptă istorică pot fi înțelese, fiindcă ceva comun unește pe cel care le exprimă cu cel care le înțeleg". Eu înțeleg obiectivările spiritului, fiindcă ele sunt „viață din viața mea, spirit din spiritul meu".

Actul înțelegerii însuși, prin care noi luăm cunoștință de obiectivările spiritului, prezintă mai multe „trepte". In primul rând vine, izvorâtă din nevoia de-a cunoaște faptele omenești asa cu s'a întâmplat ele, *povestirea* Tipul reprezentativ al acestui gen de-a prezenta faptele istorice este Herodot. Urmează apoi trecerea dela simpla redare a faptelor istorice la înlănțuirea lor cauzală, la *explicarea* lor. Forța statelor, puterile politice și militare, influențele pe care le au constituțiile, raporturile dintre diferitele puteri politice și militare cer o mai adâncă aprofundare. Simpla descriere nu mai mulțumește și ea trebue să facă loc explicării. Thukydides a pus cel dintâi bazele acestui nou chip de-a înțelege faptele trecute. (Explicarea faptelor fizice). In sfârșit cea din urmă „treaptă" a atins-o înțelegerea faptelor istorice în secolul al XVIII-lea. Acum *marile unități de influențe sunt despicate în altele mai mici* și astfel ieau naștere ca unități separate, dar totuși dăinuind ca părți din întreguri mai mari, istoria dreptului, a religiei, a poeziei. Istoricul nu se mai ocupă de aci înnainte numai cu fapte politice, ci el își îndreaptă privirea și asupra fenomenelor culturale. A doua idee care apare în același secol este ideea de *evoluție*. Intemeetorii ei sunt după Dilthey Winkelmann, Justus Möser și Herder. Conform acestei idei orice unitate istorică „parcurge prin propria ei natură internă o serie de schimbări" și fiecare schimbare anterioară condiționează pe cele următoare. Povestire, explicare, despicarea unităților istorice mai mari în altele mai mici, evoluție „se urmează și se întăresc între ele" constituind împreună actul cunoștinței istorice, înțelegerea.

Ca să scoată mai bine în relief structura faptelor spirituale, Dilthey o definește o „unitate de influență" (Wirkungszusamenhang). Spre deosebire de raporturile cauzale din lumea fizică, aceste raporturi de influențe „produc *valori* și realizează *scopuri*". In puterea ei de-a se desvolta, de-a crește, de-a crea, stă particularitatea vieții în genere și a celei istorice în deosebi. „Viața istorică crează. Ea e continuu activă în crearea de lucruri și valori" și fără manifestările vieții istorice noi n'am putea ști ce înseamnă valori și bunuri. Iar ceeace stă la baza „acestei continui creeri de valori și bunuri în lumea spirituală sunt indivizi, comunități, sisteme de cultură"; valorile și bunurile spirituale sunt opera colaborării acestor factori, colaborare ce trebuie să respecte anumite norme. Ceeace mai caracterizează obiectivările spirituale e că ele își au „punctul central în ele însile". „Orice unitate spirituală este *in sich selbst zentriert*". Orice unitate spirituală este în ea și pentru ea; ea nu poate ieși din ea însăși spre a sluji altora; ea este în același timp sieși mijloc și scop, căci ea singură își și pune scopurile și singură le realizează. Fenomenele fizice sunt streine de orice scopuri și nu cuprind în ele nici un fel de valoare. Iar științele exacte și-au ajuns scopul atunci când au reușit să prindă în raporturi numerice fenomenele fizice, ce ocupă totdeauna un spațiu și se petrec în timp. Viața însă și manifestările ei e indisolubil legată cu valori și aceste valori constitue natura ei specifică. Dacă cercetăm viața, fără să ținem seamă de

©B.C.U. Cluj

ele, o transformăm în natură, facem din ea un conglomerat de fapte fizice.

Viața istorică se compune din mai multe unități mai mici, iar acestea din urmă stau față de unitățile mai mari în raportul organic pe care-l au părțile față de întreg. Iar cele mai simple și mai omogene unități de influență „sunt educația, viața economică, dreptul, raporturile politice, religiile, sociabilitatea, arta, filosofia, știința și toate aceste unități se influențează și se condiționează reciproc. Fiecare în parte constitue însă un sistem de cultură". Dar același individ poate fi de pildă în același timp factor de influență în mai multe domenii. „Judecătorul stă pe lângă funcția lui din domeniul dreptului în alte unități de influente deosebite: el lucrează în interesul familiei lui, el are de îndeplinit obligații economice, el își exercită funcțiile lui politice, pe lângă aceasta face poate și versuri". Fiecare unitate capătă însă importanță numai în măsura în care ea realizează valori valabile pentru unitatea atotcuprinzătoare. Valorile și scopurile unității totale sunt obligații necontestabile pentru toate „sistemele de cultură". Și fiecare sistem de cultură prezintă absolut aceleași particularități cași unitatea cea mare.

In expunerea și întemeerea teoriei lui, Dilthey a avut înainte de toate în vedere viața istorică, evoluția vie a culturii. De aici a plecat el ca să pună bazele psihologiei descriptive și analitice și faptele istorice i-au servit de model în caracterizarea faptelor spirituale. Numai plecând dela viața istorică, în care și-a obiectivat spiritul, crede el, putem prinde structura particulară a fenomenelor cu care se ocupă stiintele spiritului. Căci aceași natură cași faptele istorice o prezintă si fenomenele spirituale în genere. Deaceea pentru Dilthey filosofia istoriei e tot una cu logica stiintifică. A descoperi deci structura logică a celei dintâi înseamnă a descoperi în același timp structura logică a celor din urmă. Sau mai bine zis: nu există după el. ca teorie filosofică, o filosofie a istoriei propriu zisă, ci o filosofie a fenomenelor culturale, a faptelor spirituale în genere.

Dilthey e mai „mult un istoric decât un filozof". In el reînvie vechea revoltă a romantismului german impotriva a tot ceeace se îndepărtează de intuiție și îmbracă o formă abstractă, împotriva oricărei înțelegeri logice, împotriva principiilor si a formelor sistematice. El trăeste în faptele trecute, se pierde însă în noianul lor de amănunte. Așa se explică de ce acest perspicace gânditor, care dispunea totodată de extraordinare cunoștinți, n'a putut pune bazele unui sistem filosofic propriu. Opera lui e o serie de fragmente, care au avut și au încă în filosofia contemporană germană o influență deosebită. Lor le lipsește însă unitatea, le lipsește principiul central, care să le facă să graviteze către un punct comun. Sufletul lui de romantic nu se împăcă de loc cu sistematizarea logică a ideilor cu închegarea lor într'un sistem: lui i-se părea că în chipul acesta viața pierde din vivacitatea ei, că este transformată în ceva inflexibil, mort. La el întâlnim aceeași luptă pentru ceeace ne este nemijlocit, imediat dat, pentru drepturile intuiției, cași la Bergson. Iar acest lucru cuprinde în sine primejdia de a transforma știința în artă. Intrebarea este însă: putem noi renunța la valoarea logică pe care o au noțiunile în orice știință? Sau: putem noi pune bazele unei științe cu ajutorul intuiției singure? Faptele, fie ele date mijlocit sau nemijlocit, sunt din punct de vedere logic indiferente, irelevante: ele nu pot fi nici false. nici adevărate. Numai după ce ele au fost prinse în funcția unei judecăți, după ce, datorită judecății, au îmbrăcat formele logice, devin teoretic diferente. Actul trăirii, în care după Dilthey sunt cuprinse toate funcțiile logice, e prea nebulos si nediferentiat, ca să poată fi socotit drept cel mai sigur mijloc de cunoaștere. El poate fi privit, cum cu drept cuvânt s'a spus, ca o treaptă inferioară de cunoastere, în nici un caz însă ca ideal al cunostinței omenesti. Căci faptul trăirii stărilor sufletesti nu constitue stiinta psihologiei. Pentru aceasta e nevoie de aparatul logic și de funcțiile gândirii. Funcțiile logice ale gândirii efectuiază o prelucrare a faptelor date, analizează și sintetizează, abstrag și generalizează, etc., iar ca să săvârșească acest lucru ele trebuie să se supună anumitor norme. Actul trăirii e prea mult un fapt psihologic ca să poată sluji ca punct de plecare în fundarea logică a stiintelor spiritului. Acest fapt are el însuși nevoie de o fundare logică. Că Dilthey a putut pleca dela el, socotindu-l ca punct sigur în vârtejul fenomenelor sufletești, se datorește faptului că logica și teoria cunoașterii nu sunt după el decât anexe ale psihologiei. E deci prejudecata psihologistă, care-l face să lase necercetată o noțiune așa de fundamentală în teoria lui.

Obiecțiile și criticile pe care Dilthey le-a îndreptat împotriva psihologiei tradiționale au primit în timpul din urmă o strălucită confirmare chiar din tabăra psihologiei experimentale însăși. Intemeetorii noului psihologii experimentale și așa numitei psihologii experimentale structurale (Gestaltthe-orie), W. Köhler și M. Wertheimer, au arătat cu experimente cât de neexacte sunt bazele psihologiei experimentale de până acum și cum pe aceste baze nu se poate construi o psihologie experimentală științifică. Ei susțin ca și Dilthey că faptele sufletești se prezintă ca întreguri, ca toturi, ca unități, și că numai o psihologie experimentală, care pleacă dela stările sufletești ca unități poate înțelege natura vieții sufletești și ființa ca știință. Ei merg însă mai departe ca Dilthey: nu numai fenomenele vieții sufletești, ci chiar corpurile fizice și corpurile ideale (matematice) prezintă aceeași natură și că noi nu le putem cerceta, dacă nu le considerăm ca unități. Cu aceasta însă dispare deosebirea principală pe care o stabilise Dilthey între nautra fizică și cea sufletească. între științele exacte și psihologia descriptivă și analitică.

Dilthey cere fundarea unei psihologii, care să servească ca bază științii istoriei. Se pune însă întrebarea, dacă istoria are nevoie de-o asemenea psihologie sau dacă nu cumva ea se poate construi ca știință fără ajutorul psihologiei. Ceeace nu se poate tăgădui, e că toți istoricii, cari s'au lăsat influențați de-o anumită psihologie, au prezentat faptele trecute într'o lumină nu tocmai exactă. Dilthey însuși atrage atenția asupra acestei primejdii, dând ca exemplu pe Taine, Grote și Buckle. Va avea o psihologie descriptivă și analitică darul să evite asemenea primejdii? N'o credem! Pilda vie o vedem în Dilthey însuși, care, plecând dela psihologie, ajunge să subiectiveze, să relativeze valorile istorice. In cazul acesta n'ar fi mai bine să păstrăm autonomia istoriei ca știință, să-i lăsăm istoriei propriile-i baze?

La Dilthey întâlnim încă o parte slabă. El mărginește obiectul filosofiei la cercetarea principiilor istoriei și a faptelor spirituale, identificând filosofia cu ceeace el înțelege prin filosofia istoriei. Universul istoric constitue după el obiectul filosofiei. Cu aceasta însă el silueste milenara strădunță a filosofiei de a concepe cosmosul în totalitatea lui și scoboară filosofia la treapta unei stiinte particulare. Căci deosebirea dintre stiintele particulare și filosofie stă în faptul că cele dintâi se ocupă cu părți, cu fragmente din realitate, pe când cea din urmă se ocupă cu realitatea în *totalitatea* ei. Realitatea fizică nu prezintă după el nici un interes filosofic, această realitate care a pus gândirii filosofice atâtea probleme, fiindcă el, reducând teoria cunoașterii la psihologia cunoașterii, nu-și pune problema epistemologică a realității. Deaceea concepția

©B.C.U. Cluj

lui despre filosofie e unilaterală. El încearcă să întemeeze filosofia pe o singură ştiinţă, particulară, pe istorie, iar acest fapt trebuie să ducă neapărat la o concepţie unilaterală, cum unilaterală va rămâne orice concepţie filosofică ce va căuta să se sprijine pe o singură ştiinţă particulară Din acest fapt nu poate trage foloase nici filosofia, nici ştiinţa particulară respectivă, ci amândouă pot fi numai păgubite.

Cu aceasta nu vrem să micşorăm întru nimic importanţa filosofiei lui Dilthey şi mai ales influenţa pe care ea o exercită în filosofia contemporană germană. In minunatele lui fragmente e cuprinsă atâta înţelegere a vieţii şi sugestii ştiinţifice, încât ele pot fi oricând de folos. Ele constitue un aspect interesant în năzuinţele de-a caracteriza faptele spirituale în genere şi pe cele istorice în deosebi şi de-a descoperi şi analiza cunoştinţa istorică.

N. Bagdasar

Cronică măruntă

— Dupăce a vizitat Berlinul, Rabindranath Tagore a fost oaspele scriitorilor cehoslovaci în Praga. Marele poet şi filosof vizitează pentru a doua oară capitala Cehoslovaciei.

— Congresul paneuropean, ţinut la Viena la începutul lunei acesteia a avut mare răsunet îndeosebi în presa noastră minoritară. Ca titlu de curiositate dăm şi noi, după L'Europe Centrale genealogia fondatorului Uniunei paneuropene: Străbunica lui a fost Maria Nesselrode fica unei nobile poloneze şi a contelui german Friederic Nesselrode, reprezentant al ţarului la Varşovia. Aceasta s'a căsătorit la şaptesprezece ani cu un negustor bogat grec, la Petersburg, Kalergis, de care se despărţi după câteva lui, dupăce a avut o fiică, pentru a umbla prin capitalele europene. Fiica acesteia, Maria Kalergis, se căsători la Paris cu contele Francis Coudenhove, ataşat la ambasada austriacă, de origine englez. Din căsătoria lor s'a născut la Viena contele H. Coudenhove-Kalergi, dupăce şi-a făcut studiile universitare la Praga, intră în diplomaţie şi se căsători la Tokio cu o japoneză distinsă Uitsu Aoyama. Aceştia au avut doi fii, dintre care cadetul, numit în japoneză Eijro, este contele Richard Coudenhove-Kalergi, fondatorul Uniunii paneuropene.

— In anul viitor, se va sărbători cu mare pompă, în toată Europa, centenarul lui Beethoven. La ,Scala" din Milano se va reprezenta opera „Fidelio' şi trei simfonii. Apoi sub conducerea lui Toscanini se vor da patru concerte cu cele nouă simfonii; iar într'o serie nouă se va reprezenta toată opera muzicală a genialului compozitor.

— Sâmbătă, în 16 Oct. s'a oficiat, la biserica ortodoxă din localitate, în prezenţa familiei, profesorilor universitari şi a unui frumos număr de studenţi, parastas după regretatul Bogrea. După terminarea serviciului divin întreaga asistenţă a făcut un pelerinaj la mormântul lui, unde s'au depus flori.

O Duminecă la Românii din America

Am folosit o zi de Duminecă pentru a vizita câteva colonii româneşti din preajma Newyorkului. Ştiam, că numai în această zi românul muncitor este liber. Doream să văd mai ales, cum se îngrijesc de cele sufleteşti românii noştri pribegiţi pe aceste plaiuri străine.

Am plecat din New-York des de dimineaţă, când pe trenurile subpământene, — „subway"-urile atât de populare şi indispensabile în babilonia imensă a acestui oraş — circulau aproape numai negrii murdari şi somnoroşi, cari se duceau acasă dela lucrul de noaptea. Eram întovărăşit de o „escortă" simpatică, alcătuită din trei studente românce dela Universitatea Columbia şi un liceu din New-York, precum şi de un inimos student român dela politehnica din Philadelphia. *

Expresul porneşte din hala închisă a gării Pennsylvania învăluit în ceaţă de fum, imediat se cufundă apoi într'un lung tunel, care trece pe sub fluviul larg al Hudsonului. Un aer umed şi mucegăit intră pe geamurile uitate deschise, mărind sentimentul displăcut de neliniste ce te stăpâneşte, ştiindu-te pe sub apă şi în adâncurile pământului, pândit de mii de primejdii.

Cu atât mai uşurat şi sufleteşte mulţumit te simţeşti însă, când pegazul expres te scoate pe uscatul New-Yorkului şi când pe toate ferestrile vagonului confortabil năvăleşte belşug de lumină, razele unui soare tomnatic, ce surîde cu atâta bunăvoinţă, încearcă însă zadarnic să te încălzească. Trecem pe lângă câteva orăşele ce se ţin lanţ cu întinsele stabilimente de fabrici şi mulţimea caselor cubice, alineate în linii drepte atât de supărătoare, dupăce te-au urmărit invariabil prin toate aşezările omeneşti răsărite din pământul binecuvântat al Americei, dela coastele de Răsărit până la cele din Apus, pe care ai avut prilejul să le vizitezi. Drumul de cale ferată iasă însă curând la câmp, cu verdeaţă îmbelşugată ce recrează şi încântă ochiul orăşenilor mei tovarăşi, condamnaţi să privească săptămâni şi luni de-arândul numai colosuri hâdoase de clădiri, reclamele orbitoare neestetice, care-ţi tâmpesc dela o vreme simţul pentru frumos, pentru tot ce înseamnă armonie şi pace în suflet. In pădurea ce trece în goană mare prin faţa călătorilor, zărim un amestec interesant de copaci frumoşi, pe care-i întâlnim în Europa doar prin parcuri boereşti şi grădini botanice: stejari cu frunză elegantă, platani, arţari americani, Liriodendron cu flori de lalea şi Sassafrasul simpatic. Peste toate se revarsă valuri de lumină şi melancolia unui început de toamnă, care le îngălbeneşte frunza şi le coace fructele.

La marginea drumului ne surîd buchete imense de Astere albastre şi lilachii, podoabe scumpe în grădinile de acasă, copii sălbateci ai florei autohtone de aci.

Inviorati de farmecele acestei lumi senine ajungem la Trenton, ţinta călătoriei noastre. Un taxi galben, unul din sutele de mii de „yellow cab", care împânzesc toate oraşele din Uniune, ne duce printre casele de oraş mic ale Trentonului la biserica românească unită, ridicată într'o stradă fruntaşă. Zidită în stilul apusean obişnuit aci, îşi deschide larg portiţa, prin care încep a se aduna creştinii la slujbă. Alături stă impunătoare casa parohială, o frumoasă vilă cu etaj, locuinţa părintelui Bungărdeanu. In salonaşul elegant ne primeşte curatorul bisericii. Curând soseşte şi părintele, care slujise des de dimineaţă la biserica filială din Roebling, iar acum se pregăteşte să împărtăşească de mângăerile liturgiei pe credincioşii săi din parohia-mamă. După cordiale salutări intrăm în biserica, ce te surprinde la prima vedere prin curăţenia şi buna orânduială ce domneşte în ea. Băncile erau ticsite de lumea românească a creştinilor, aşezaţi pe categorii, bărbaţi, femei, băeţi, fete. In cor erau adunaţi cântăreţii, secondaţi însă de toţi cerdincioşii, de origină sătmăreni, cari au adus şi aci frumosul obiceiu de acasă, de a cânta cu mic cu mare în biserică. Este sguduitor acest cântec isvorît din atâtea piepturi şi redând armonia credinţei strămoşeşti păstrată în străini şi infiltrată generaţiei de urmaşi.

Doi copilaşi spun credeul şi tatăl nostru cu glas sonor, într'o românească ce se aseamănă cu engleza la accent. Părintele rosteşte la urmă o frumoasă şi înţeleaptă predică despre credinţa, care aci singură este corabia mântuitoare a românilor şi trebue

*) Notez aci cu deosebită mândrie că una dintre d-rele studente, d-ra Neder este născută şi crescută în America şi totuşi este romăncă perfectă în limbă şi sentimente.

©B.C.U. Cluj

să înalţe biserici, să susţină cultul, şcoala şi pe slujitorii ei, fără constrângeri din afară, cum este statul, care aci nu se amestecă în viaţa reliigoasă, practicată liber în societăţile libere şi benevole, care sunt parohiile. Şi credinţa este în această biserică o realitate vie, hrănită, prin cuvântul propovăduit dela amvon, prin cateheza tinerimii, cărţile de rugăciuni, reuniunile pii de femei şi bărbaţi, cu steaguri şi insignii. Câţi dintre păstorii noştri sufleteşti de acasă nu ar putea lua pildă dela apostolatul viu şi binecuvântat al părintelui Bungărdeanu şi alţii încă, ce muncesc la fel în viia Domnului!

La un cuvânt al părintelui credincioşii trec apoi în şcoala care se află sub biserică şi ascultă cu multă atenţie, cu evlavie .chiar cuvintele „oaspelui" din ţară, care le reaminteşte mai ales mamelor datoria mare ce o au de a creşte în graiul şi credinţa strămoşească numeroşii lor copii. Lacrimile duioase în ochii atâtor asistenţi sunt răsplata cea mai preţioasă pentru cuvântător, care are pe urmă prilejul să spună atâtea veşti bune de acasă acestor români simpli, dar acum înstăriţi, pe care îi munceşte atât de mult dorul de a se muta în patria mamă, îndată ce împrejurările de acasă li-se par prielnice.

O masă bogată este servită în casa părintelui, unde iarăşi revăd — după o absenţă complectă în cursul călătoriei mele de o lună prin centrul şi vestul continentului — vinul, deliciosul nectar de struguri, exilat din comerţ şi restaurante prin legea stupidă a prohibiţiunei, ce atinge atât de dur pe călătorii nevinovaţi, dar nu poate opri întinsa contrabandă de băuturi „alcoolice" falşificate şi otrăvitoare, în acelaş timp însă şi fantastic de scumpe. Câţi muncitori simpli nu plătesc bucuros câte 1000—2000 Lei pentru un litru de otravă! Câţi oameni turmentaţi nu poţi vedea pe stradă, câţi oameni se ruinează materialicește, câţi se îmbogăţesc în schimb din comerţul clandestin cu băuturile atât de căutate şi ahtiate, tocmai fiindcă sunt oprite!

Ne grăbim cu masa, ca să putem sosi la timp la un „picnic" al românilor din orăşelul învecinat, Roebling. Un muncitor român ne duce pe toţi în limuzina-i elegantă — mulţi „fripturişti" dela noi i-ar putea-o invidia! — la această colonie de muncitori, locuită de un grup compact de vre-o 800 familii româneşti. Intregul orăşel este proprietatea fabricantului de sârmă şi alte produse de metal, Roebling.

Parcul, şcoala, spitalul, toate casele de locuit sunt ale fabricantului, care probabil nu din altruism desăvârşit se îngrijeşte astfel de muncitorii săi, ci pentru a-i şti legaţi de fabrica sa, putându-le scăriţa cât de mult salarele acestor robi, legaţi de „glia" fabricei, în timp de criză economică, ce se repetă atât de des în Statele Unite.

Românii şi-au ridicat două biserici, una ortodoxă, alta unită. Cea unită ne cade în drum. Este din lemn, ca marea majoritate a clădirilor din Statele Unite. Interiorul este bogat înzestrat cu prapori şi preţioase odăjdii. Din ferestrile colorate, din panglicile lumânărilor şi uşa împărătească se desprinde aceleaş roşu-galben-vânăt al tricolorului care a fâlfâit aici liber de decenii şi pe pieptul emigranţilor noştri, cari numai în acest semn au crezut. Lângă casa parohială, acum vacantă este hala românească, o sală încăpătoare de convenire a societăţilor româneşti, în care îşi ţine şedinţa comitetului una din aceste socităţi de ajutorare. Am plăcerea să cunosc pe lângă membri comitetului pe păr. ort. German. Sunt bucuroşi de veştile bune din România şi toţi întreabă cu înfrigurare de posibilităţile de aşezare acasă a celor ce s'ar rentoarce din pribegie, obosiţi de munca prea istovitoare de aci.

Dar maşina nemiloasă ne duce repede mai departe pe şosea de beton şi apoi pe drum de câmp la crângul, unde se ţine picnicul. Un vântişor rece de toamnă ne atinge când ne dăm jos în poiana largă, unde pe rând sosesc în automobilele lor muncitorii români cu familiile. Nu sunt prea numeroşi, căci vântul reţine pe mulţi dela petrecerea câmpenească. Strângem călduros mâna scorţoasă a atâtor muncitori bine îmbrăcaţi, cari te întâmpină atât de bucuros, în graiul lor particular din Sătmar şi Ţara Oaşului. Sunt şi 2—3 unguri printre ei, care o rup bine româneşte. In schimb şi românii o întorc prea de tot repede şi bucuros pe ungureşte. Tinerimea şi femeile se adună în jurul locului de dans podit, sub coroana unui bătrân stejar ,roşu". Muzicanţii încă sun' români de acasă, care intonează repede o horă, pe care puţini din localnici o ştiu dansa, lăsând în sarcina noastră acest lucru. Sârba o ştie şi o joacă cu înfocare multă lume. Cu mic cu mare se aruncă în schimb în ciardaşul lor tradiţional, pe care-l lăsăm cu totul în seama lor. Fetişcanele coloniei şi prietenele lor americance dansează mai bucuros jocurile moderne. Băeţaşii se produc bucuros cu „charlston"-ul ultramodern, jucat la ritmul strident al unei barbare melodii, după tipicul „halaripu"-lui ţiganilor noştri . . .

Dar iată, că părintele face linişte şi adună în juru-i mulţimea de copii, ce mişună în câmp şi se joacă, vorbind numai englezeşte. Pe rând ne cântă un cântec naţional după celalalt, cântece patriotice demult uitate în patrie. Dar ştiu şi imnul tinerimii „Pe al nostru steag e scris unire". Mamele, taţii ascultă cu evlavie şi mulţumire vădită glasurile dulci ale cântăreţilor iubiţi. Când răsună vijelios, amuţind freamătul codrului, versurile „Fie pâinea cât de rea, tot mai bună 'n ţara mea . . ." ochii celor mari se umezesc, copleşiţi de amintirea şi dorul unei patrii părăsite.

Micii cântăreţi nu se emoţionează. Unii dintre ei nici nu înţeleg vorbele cântate cu atâta spontaneitate. Ceialalţi nu cunosc altă ţară afară de pământul Statelor Unite, unde s'au născut, al cărei spirit şi'l-au însuşit în şcoală, pe stradă. Este o generaţie, la care românismul se reduce la catechism, la silabizarea anevoioasă şi la dresura cântecelor româneşti, la care sufletul a fost furat de lumea nouă, de patria americană. Cine va ţine în aceşti oameni, când vor eşi de sub mâna părintelui Bungărdeanu şi din casa părintească, amintirea obârşiei lor şi conştiinţa, că sunt români, de şi cetăţeni americani? Cine? Iată problema esenţială a românismului din America. Eu sunt, după celea experiate aci şi aiurea pesimist şi plin de îngrijorare pentru pierderea atâtor români de rasă.

Şti-va patria-mumă să-i salveze pentru românismul atât de strâmtorat de alte popoare, crescând vlăstarele americanilor în şcolile sale de acasă, chemând emigranţii în România ori susţinând cât mai multe şcoli particulare pentru copiii emogranţilor?

Invitarea amabilă a farmerului român, d-l Vanţa, de a-i vizita moşioara, se întâlneşte cu dorinţa mea de a vedea gospodăria unui agricultor român din America, dupăce cunoscusem acasă la ei, în diferite colonii, muncitori de fabrică, saloneri, negustori, barbieri, bancheri, agenţi, gazetari, preoţi şi alte tagme intelectuale.

Maşinile conduse cu multă îndămânare de proprietarii lor — în America cel mult miliardarii deţin şoferi —, ne duc printre câmpuri de porumb, luţernă şi printre aleele de copaci la ferma Vanţa, ce ţine de comuna Columbus. Alături de un teiu uriaş stă conacul mare al acestor „ţărani" de tip american. Printr'un parc cu iarbă tunsă, în care sunt împrăştiate tufe de podoabă, gheorghine, finii şi alte flori

©B.C.U. Cluj

tomnatice, suntem conduşi de familia Vanţa. bătrânii, doi ficiori cu soţiile lor şi doi copilaşi.

Casa este cu etaj şi zidită din cărămidă. Jos este salonul elegant, sala de mâncare şi bucătăria cu anexele. Sus sunt dormitoarele. Casa este amenajată pentru încălzire centrală de aer cald, ca toate casele mici din America. Au lumină electrică, telefon, radio. Din fântână pompează cu motor electric apa pentru apaductul propriu al casei şi gospodăriei. Moşia întreagă are aproape 50 jugăre dela noi, circa 25 hectare întindere. O parte este păşune de luncă cu un mic zăvoiu. Dincolo de curtea economică se întinde o grădină de pomi, mai ales meri, plantaţi de proprietarul actual.

De altă parte a casei este viia întinsă pe sârmă. Partea covârşitoare se cultivă cu porumb, cartofi, grâu, zarzavat şi nutreţ artificial pentru vacile de lapte.

Căci lăptăria este produsul principal al acestei ferme.

Rugăm amabilele noastre gazde să ne arate de-amănuntul edificiile economice şi inventarul de maşini.

Grajdul-şură este parte din beton, parte din lemn şi tablă ondulată. 30 de vaci sunt legate automat într'un fel de jug în loc de lanţ. Fiecare are un văscior, în care prin simpla apăsare a botului se varsă apă de băut. Pentru muls au maşini, dar este mai economic mulsul cu mâna. Laptele se păstrează rece în bazene cu apă rece, până se transportă a doua zi cu autocamionul la oraş. Deasupra grajdului este şura pentru nutreţ, în care intri cu carul, pe care îl descarci din 4 mişcări ale furcii atârnate de grindă.

Alături este remiza maşinilor agricole. Iată lista lor: tractor, plug dublu, maşină de sămănat porumb, alta pentru pus cartofi, alta pentru scos cartofi, maşină de sămănat grâu, de zdrobit mălaiu, multe de secerat, de treierat, multe de tăiat tulei, grapă, tăietor de glii, maşină de împrăştiat gunoi, alta pentru împrăştiat var şi alte îngrăşăminte chimice, motor cu benzină pentru maşina de tăiat lemne. Automobilul de persoane şi camionul le-am pomenit deja. Un atelier mecanic complect asortat pentru reparaturi la maşini stă în mijlocul curţii. Alături găsim o crescătorie de paseri, cu sute de găini de rassă, cu ouă mari, care se cer la oraş. Nu lipseşte bineînţeles nici maşina de clocit, căci cine are timp să se ocupe de cloşte!

Complect edificat de celea văzute intrăm deodată cu amurgul înserării în casă. Pănăcând toţi ai casei sunt ocupaţi cu mulsul vacilor — aici nu există slugi! — stăm de vorbă cu copilaşii care ştiu egal de bine româneşte şi englezeşte, aruncăm ochii peste hrana sufletească a căsenilor: Ziarul „America", un calendar, o revistă economică americană şi icoanele cu sfinţi de acasă; ascultăm şi câteva concerte mediocre din Philadephia şi New York la radio. Tinerii cântă ceva din America şi dansează, cum e moda de fiecare clipă. Câteva frumoase arii româneşti cântate la gramofon ne ispitesc şi pe noi bătrânii să turnăm dorul de casă în doine duioase.

După o masă copioasă, cu ţuică, mămăligă, tocană şi plăcinte româneşti, plecăm la gară, luând un duios rămas bun dela aceşti vrednici farmeri, care cu practica lor câştigată aci ar putea trăi nu numai tot aşa de fericiţi şi acasă, dar ar putea face o adevărată şcoală cu ţărănimea noastră, care acasă nu se lasă aşa uşor convinsă de folosul maşinilor agricole.

La Trenton luăm rămas bun şi dela părintele Bungărdeanu, părintele adevărat al românilor din acestui cuib străin. După o călătorie lungă în picioare — trenul era aglomerat de lumea care fusese şi ea la „ţară" — sosim în babilonia fără suflet a New-Yorkului, cu amintiri duioase şi experienţe preţioase.

Prof. Al. Borza

EUROPA CONTIMPORANĂ

Năzuinţi economice în Jugoslavia

Din munţii apuseni am luat drumul holoangărilor noştri — aceşti cutreerători fără ţară. D. consul român Ciumandra dela legaţia noastră din Belgradul sârbesc îmi vorbeşte de condiţiile lor economice în pribegia devenită aproape atavică şi de înlesnirile ce li face legaţia. Caut apoi să surprind înfăţişările economice ale Jugoslaviei vecine.

Belgradul este într'o febrilă activitate de construcţii — nu la figurat, ci aevea. Poate că nu mai este nici o capitală în ţările europene, care să se grăbească a se pune în pene, a-şi crea, dintr'odată, palatele în cari să-şi aşeze comod şi confortabil administraţiunile de stat — necesare unei ţări mărite de trei ori, iar particularii să se ia la întrecere cu statul. Din vechiul Belgrad nu va mai rămâne ca mâine nimic, căci, pentru potrivirea aspectelor, vor trebui date la pământ hurubele ce mărturisesc viaţa orientală de bâlciu de odinioară, iar străzile dosnice nu vor putea evita pavajul şi asfaltul.

Belgradul are pretextul să o facă: doar a stat sub focul gurilor de tun dela Zemun. In câţiva ani el va fi un foarte agreabil oraş occidental, cu magazine ultramoderne, şi nu va mai fi de recunoscut.

Acum, deja publicul are pretenţiile ultimei atitudini de modă a parizienilor. In vitrinele mari ale prăvăliilor au pătruns culoarea favorită a cetăţii-lumină, gustul rafinat şi toată noutatea. Războiul a apropiat dintr'odată pe acest popor de centrele vechilor civilizaţii: sârbul şi-a îmbrăcat curagios ultima creaţie — şi l-a prins. Par'că exodul a fost o topitoare care a transformat, a călit sufletul sârbului balcanic şi l-a transpus pe maluri apusene.

Am fost puţin norocos în căutarea orientării economice. Lumea a plecat în vilegiatură, împreună cu titularii departamentelor social-politic şi industrial-comercial. M'am rezumat la informaţiile directe. Interioarele ministerelor excelează prin aranjament nou de mobilă, covoare, zugrăveală pretenţioasă.

*

Comparativ, traiul este întreit mai scump, deasemeni mijloacele de locomoţiune, faţă de România. Mărfurile, făcând schimbul dinarului cu 3,80 lei, îşi menţin preţurile dela noi, marcând totuş o tendinţă de coborîre.

Indexul scumpetei se menţine neschimbat deja al treilea an, ba el începe să scadă progresiv. Salariile sunt deci ameninţate cu reducere; ele inspiră îngrijorări, pentru că omul „creşte", îşi multiplică exigenţele culturale şi caută o lărgire a limitelor necesară destinderii fatale a fiinţei sale sufleteşti.

Tariful de bază minimal al muncitorilor organizaţi (tipografii în primul rând) este acomodat împrejurărilor de viaţă locală: în Belgrad este 622,50 dinari săptămânal, Ljubliana 520, Novisad 600, Osjek 450, Sarajevo 650, Spalato 720, Subotica 650, Becicherec 600, Zagreb 650.

Totalul muncitorilor organizaţi e foarte mic: 50.000, faţă de cel al neorganizaţilor (cam 150.000). Totuş chiar şi cei neorganizaţi ating sume frumoase, mai ales cei calificaţi, de specialitate — chiar până la 2000 dinari săptămânal! In vigoare este un contract colectiv unitar de trei ani încoace, însă este unul special pentru

©B.C.U. Cluj

Slovenia. Şomajul se ridică la 20 la sută din totalul muncitorilor. Tipografii dau procentul cel mai mic de şomaj: cam 15 la sută; uniunea grafică dă acestora ajutoare considerabile, ce ating cifra anuală de cinci milioane dinari, pe când statul nu face aproape nici o jertfă bănească pentru cei fără lucru.

Dacă aş vrea să dau câteva amănunte în legătură cu viaţa politică a muncitorimii, apoi poate că comportă o importanţă mai mare precizarea că actualmente sunt trei grupări hotărîte: a social-democraţilor, afiliaţi Amsterdamului, cari sunt în majoritate, a independenţilor — în realitate comunişti cari urmează numericeşte, — şi a adevăraţilor independenţi cari sunt înscrişi mai ales în cele trei sindicate: al tipografilor, al funcţionarilor de bancă şi al funcţionarilor industriali. Am aflat şi motivul pentru care independenţii ultimi refuză să ia atitudine politică: membrii lor sunt înscrişi parte în rândurile social-democraţilor, parte într'ale comuniştilor, şi astfel se preferă escluderea oricării politici.

Zagrebul se prezintă în contrast desăvârşit cu Belgradul. El nu are nimic din inovaţiile acestuia. Se observă aici o evoluţie seculară. Esteticul şi modernul sunt realizate după plan statornic de decenii. Alinierea străzilor, introducerea instalaţiilor tehnice superioare şi îngrămădirea enormelor bogăţii economice sunt roadele unor necesităţi venite pe îndelete. Dacă ar fi să comparăm un oraş al României cu Zagrebul, apoi acesta n'ar putea fi decât o Oradie-Mare, al cărei centru bine grupat ar fi întins într'o rază de 2—3 kilometri. Frumosul a fost aici cucerit pe încetul, el s'a aşezat în mod natural ca într'o casă a sa. Distribuţia de case este fericită, înălţimile edificiilor sunt aproape egale şi nu poţi şti câte centre şi străzi principale are oraşul, căci pretutindeni este la fel de întregită civilizaţia. Pieţe, cafenele cu terase, grădini, asfaltare, tramvaie electrice dau aspect cu totul untar şi egal marelui oraş croat...

Imi place mult tradiţia laborioasă ce-şi adaugă întărind vechiul avut, cum este Zagrebul, şi tot atât de mult mă câştigă un oraş care se hotăreşte, curajos şi cu energie debordantă de creaţie, să-şi dea, dintr'odată o fizionomie europeană cum este Belgardul.

In palatul Seliacichi-dom am fost primit de conducătorul croat d. Dr. Ştefan Radici la câteva minute dupăce l-am anunţat prin o cartă de vizită, că vreau să am informaţiuni asupra stării economice a Jugoslaviei.

Aproape bătrân fiziceşte d. Dr. Ştefan Radici îşi păstrează o mare vioiciune de mişcare şi o inteligenţă sprintenă. Deabia aşezaţi într'un colţ al marelui salon unde ne retragem, — d. Radici întrerupându-şi lucrările cu un alt vizitator, probabil un prieten politic — în biroul său, şi d-sa, într'o franţuzească curentă, îmi desvoltă expunerea următoare:

— Problema ce ne-a preocupat în ultima vreme a fost cea a marilor inundaţii ce ne-au atins simţitor. Graţie unei munci încordate, germanii noştri au fost în stare a se salva singuri aproape complect, maghiarii şi-au scutit cam două treimi din terenurile inundate, croaţii iarăş şi-au acoperit pagubele, astfel că numai sârbii au îndurat pierderi mai sensibile poate şi datorită faptului, că ei s'au încrezut prea mult în ajutoarele guvernului. Putem spune, că aproape 70 la sută din teritoriile aceste năpăstuite s'au putut salva.

„Am dat mare atenţie reformei impozitelor, anteproiectul a fost trecut deja prin consiliul de miniştri. O comisiune parlamentară elaborează actualmente textul definitiv. Nu se mai putea trăgăna această operă de unificare, căci dificultăţile de până aci cu şase sisteme ale celor şase regiuni componente ale patriei, nu mai puteau fi prididite. Dorim ca reforma să iasă cât mai bună, dintr'o inteligentă colaborare a celor trei reprezintanţi ai poporului şi a celor trei specialişti; comisia celor şase este condusă de un prezident complect neutru şi fără drept de vot. Credem astfel că interesele majorităţii vor putea fi mai bine apărate.

„A treia problemă de care vreau să vă vorbesc este cea a autonomiei comunale. Legea se va face sub cea mai evidentă influenţă directă a poporului. Suntem de părerea, că comunelor trebuie să li se lase o cât mai mare libertate de asociere, pentruca ele în comun să rezolve toate chestiunile de interes economic ce le privesc, desigur că în limitele legilor. Nu trebuie să ne lăsăm călăuziţi numai de necesitatea unităţii administrative, ci şi de a celei economice! O lege a autonomiei comunale în mod firesc trebuie să aibă facultatea de a desvolta viaţa economică.

„O altă problemă economică este acea a reorganizării Băncii Naţionale. Este ceasul când trebuiesc făcute toate eforturile pe acest tărîm. De credite a beneficiat până acum în mod firesc Belgradul şi a fost necesar să fie aşa; Belgradul a suferit devastările războiului, şi acum încheiem perioada de restaurare a lui venind rândul agriculturii din toate provinciile. Creditele de altfel sunt o chestiune deschisă la d-v., ca şi în toate ţările balcanice. Băncile naţionale sunt chemate a-şi împlini rolul lor de a da naştere acelor industrii graţie cărora cultura pământului să-şi ia avântul aşteptat şi binemeritat. Creditele agrare trebuie să se dea ieftin, cu procent foarte redus. Suntem ţară agricolă şi după reconstrucţiile dela oraş trebuie să înceapă cele dela ţară privind nevoile majorităţii populaţiei, materiile prime ş. a.

Precum vedeţi, încheie d. Radici, avem un plan elaborat pentru chestiune economice. Am făcut totul cu putinţă ca soluţiile să întrunească asentimentul general al provinciilor."

Fac aluzie la ştirile de sensaţie dela Belgrad despre o clătinare a coaliţiei; d. Radici replică:

— Svonurile nu au importanţă. Sunt fricţiuni, însă ele nu ne deranjează. Suntem hotărîţi să menţinem politica de coaliţie în favoarea politicii naţionale... In 3 Septemvrie plec la Geneva, şi pe când d-v., vă terminaţi călătoria în Italia, voiu fi şi eu acasă, astfel că la întoarcerea d-v., sunteţi bineveniţi din nou la mine..."

Este aproape ora 8 seara. Plec încântat dela acest om politic în neîntreruptă frământare şi acţiune, în care îşi găseşte expresia fericită o bună parte a ţării. In caracterul său deschis se înmănunchiază armonic cunoştinţele cu temperamentul combativ şi sinceritatea opiniei...

Şi mă gândesc la ţara mea, unde problemele economice sunt aproape complect ignorate de bărbaţii politici, partidele politice nu se apropie cum nu se sufăr apa cu focul, provinciile stau sufleteşte izolate — şi nici o speranţă ca geniul bun al celor capabili să îndemne la părăsirea intrigei şi la păşirea curioasă la opera mare de reconstrucţie, cu care datorim ţării pentru a-i crea rădăcinile viabile necesare unei înfloriri a progresului. Cercetând cele două muzee mari etnografice dela Belgrad şi Zagreb am fost frapat de bogăţia motivelor artistice strânse dintr'un foarte mare număr de regiuni şi localităţi: Avem multă asemnănare cu portul acesta. Muzeul din Belgrad este unul dintre cele mai faimoase în lume şi este întemeiat de d. S. Berger, actualul director care a colecţionat şi modele româneşti de artă, între cari vreo 3000 de cătrinţe (oprege bănăţene). Arta populară sârbească a fost introdusă şi în comerţ: In Italia şi Austria am văzut expuse, în cele mai elegante vitrine opincile sârbeşti — pantofi uşori din împletitură măiastră de cureluşi fine şi colorate.

Ion Clopoţel

©B.C.U. Cluj

CRONICA LITERARĂ

Programe de teatru. — Adieri de ocultism. — Diplomatul, tăbăcarul şi actriţa

Aş aştepta dela un program de teatru, cum e acela al teatrului din Craiova, care a adunat între scoarţele lui părerile a cincisprezece scriitori ceeace aştept dela un congres, când mă aşez pregătit la cincispreze discursuri în sala cu lume îmbrăcată în negru: să scoată la iveală toate feţele problemei care a stârnit programul sau congresul.

Judecat subt acest unghiu Programul d-lui I. Dongorozi dă şi nu dă destul ceeace i-se cere.

Nu dă destul pentrucă abia ceva din năzuinţele teatrului de azi îndeobşte, ale teatrului românesc apoi şi ale teatrului din Craiova în deosebi pot fi urmărite în el. Latura de teorie estetică şi de tehnică dramatică e aproape uitată. Criticul de teatru, dramaturgul, regisorul n'au avut cuvânt, sau, când o singură dată l-au avut, au fost mai generalizatori, mai impersonali şi mai nelămuriţi decât colaboratorii obişnuiţi. Am descoperit, de altminteri, între aceşia, oameni pe cari nu i-am întâlnit niciodată la teatru. Interesul lor faţă de scenă e abstract şi pedagogic.

Aş înscrie ca exemplificare a acestei secete de ideologie şi atmosferă teatrală, propriu zisă, pentrucă una, de alt ordin există, cum vom vedea, lipsa oricărei ilustraţii. Literele iniţiale şi vignetele de încheere sunt ale artei grafice şi nu pot fi trecute în socoteală. Vederi de punere în scenă a diferitelor clădiri, ar fi fost în cazul celălalt la locul lor. Ni s'a dat numai capul lui Pirandello, ca o anticipare de rău augur. Mi se pare că teatrul din Craiova îi joacă pe Henric IV.

Scriu: mi se pare, şi pun pe aceeaş linie şi lipsa chiar numai a unei sugestii, despre ceeace are să însemne stagiunea care se deschide. Programul e astfel desactualizat. Dacă n'ar fi coperta să arate că e vorba de anul teatral 1926-27, nimic altceva nu i-ar putea hotărî o dată. Şi programul mai e, aş zice, şi desprogramatizat. Fără lista pieselor care au să se joace şi arătarea, într'o asemenea lucrare mai largă, a criteriilor care au dus la alegerea lor şi a amănuntelor despre scriitori, el e o antologie de articole despre teatru, mai originale sau mai didactice sau e orice altceva dar nu ceeace făgăduieşte.

Programul are însă o unitate a lui, care îi dă un preţ întru nimic mai prejos, de cât ar fi fost cel cu absenţa deplânsă până aici. Teatrul — teatrul nu se vede, dar stă mereu în planul întâiu teatrul-şcoală. In acest înţeles paginile „Din pedagogia teatrului" se simte că nu deschid numai întâmplător programul. Ele sunt scrise de condeiul meşteşugit al d-lui S. Mehedinţi, pe care directorul teatrului şi-l recunoaşte îndrumător nu numai în disciplina geografică. Fără să fi fost vreo învoială între colaboratori, puţini ies din îndreptarea acelor pagini, socială şi uneori patriotică.

Şi să nu se uite că, afară de doi profesori universitari şi membri ai Academiei Române, alături de cel amintit, d. C. Rădulescu-Motru, toţi ceilalţi sunt mădulare ale generaţiei tinere. Se poate, atunci, ca secolul nostru să fie un secol al teatrului subt alte longitudini; la noi el e un secol al sălii de curs şi al tribunei. Problemele mari ale vieţii nu le vom găsi învălmăşite cu desnădejde sau înălţându-se într'un surâs, în focurile încrucişate şi multicolore ale rampei. Scriitorii tineri stau înaintea cortinei cu alte aşeptări. Ei sunt mai mult culturali şi sociali decât literari şi creatori.

Nu cred că aceste aşteptări sunt, în cazul de faţă, numai o atitudine socotită tocmai bună pentru un teatru de provincie cum e cel din Craiova. Faptul n'ar fi însă mai puţin vorbitor, iar Programul mai puţin armonic şi, în această privinţă, mai izbutit. Toţi scriitorii merg pe o linie, trasă cu cretă albă.

Numai comentatorul lor se zbate, pedant, ca să-i descopere pe acea linie!

(„Scrisul românesc" a dat un tipar curat. Păcat de multele greşeli de corectură!)

*

Părerile Academiei despre „Spiritism şi Metapsihism" (Dr. G. Marinescu, Cultura Naţională, 65 pag. 30 lei) sunt binevenite. Au să fie şi la noi însă destui oameni cari, nu să le atace argument cu argument, ci să le tăgăduiască în însăşi fiinţa lor. Şi aceştia au să fie tocmai spiritiştii şi metapsihicii. Pentrucă Academia înfăţişează ştiinţa în formele şi desvoltarea ei tradiţională, care supune orice categorie de cunoştinţe aceloraşi metode. Ce rămâne însă din criptestezie, din ectoplasmă şi chiar dintr'o comunicare obişnuită spiritistă când sunt puse pe cântar sau sub lupa microscopului? Ceeace aduce acest memoriu. Spiritismul şi fenomenele metapsihice fac parte din domeniul de nebuloasă al ştiinţelor oculte. Intre Academie şi ele e un raport de contradicţie.

D. dr. Marinescu e prea departe de orice misticism şi interes pentru penumbră ca să nu respingă afirmările din câmpul celălalt. Munca lui Richet e sfărâmată în cazuri, coborîte toate la nivelul fenomenelor fără taină. Ceeace e ciudat, şi arată că strădania învăţatului român n'are prea mare răsunet între cititorii săi, e că ei îl urmăresc până la capăt, cu o luare aminte crescândă, nu de dragul demonstraţiei, ci tocmai al faptelor care ar trebui să apară goale de valoare şi rătăcite. Să ascund că mi-s'a întâmplat acelaş lucru? Neurologul parcă ştie şi el ceva din acest fior. Dovadă începutul comunicării sale. Mulţi academicieni vor fi zâmbit, ca de o exagerare şi de o formă a gravităţii, de-atâtea ori prea scrobită, a colegului lor: „vorbind înaintea d-voastră despre spiritism şi metapsihie, simt o emoţie indescriptibilă, pe care rare ori am avut-o în viaţa mea de om de ştiinţă, căci subiectul este în legătură cu moartea şi cu existenţa posibilă a unei vieţi dincolo de mormânt".

Noroc numai că această emoţie indescriptibilă nu se întinde peste cele trei rânduri, în care îşi face odată pentru totdeauna loc. Expuneri istorice, cu citare de strofe din „Mortua est", şi o analiză cârciogară de laborator încheagă numai-decât osatura academică a acestui memoriu ştiinţific. Nu s'a născut nicio nouă ştiinţă. Ştiinţa pe care-o ştim stă de pază! Vălul lui Isis e destrămat şi pus în formulă himică!

Literatura noastră n'a rămas închisă preocupărilor, le-am zice, cu o siluire puţin a noţiunii oculte. Cartea de „Ceasuri sfinte" a Bucurei Dumbravă e plină de cel mai subţire si sideral aer al lor. Ea credea pe Eufrosin Poteca, încă, un teozof. Vrea să scrie despre el şi-şi însemna cu grijă amintiri, pe care eu le culegeam, cu alte rânduri dela d. Rădulescu-Motru, fiul diacului Radu secretarul lui Poteca. Atunci când am scris „Staretul gândului", o mică schiţă din viaţa domnescului călugăr dela mănăstirea Gura Motrului, l-am lăsat anonim, anume ca să nu pară că mă amestec într'un subiect al ei.

„Adam şi Eva", romanul cel mai nou al d-lui Liviu Rebreanu, ce e altceva decât o carte a reîncarnării? O cred neizbutită atât prin construcţia prea veită cât şi prin spiritul, care nu e al unui iniţiat. Toate vieţile de acolo sunt privite până şi de autor, din afară. Ca o dovadă e şi stilizarea formală, mai îngrijită decât în orice carte de poveşti a d-lui Rebreanu. Dar preocuparea e din acelaş domeniu, şi plină de zgomot aici tocmai pentrucă nimeni n'o aştepta în realismul de infinit mic material al scriitorului.

Iată încă că anul acesta a văzut două tratate de grafolog, unul al d-lui Stahl şi altul al lui Nemo, şi cercetările criptograme ale d-lui Grigoraş. Comunicarea d-lui dr. Marinescu e numai o verigă într'un lanţ. Oricât ar fi de deosebite aceste verige în ochii trecătorului deopotrivă de încântat de toate vederile zării lui ele se leagă. Adierile oculte îl ajung şi îl înfioară.

(Cred că s'ar putea vorbi cu folos despre poezia lirică în marginea unei cercetări asupra îngrăşământului natural: legătura şi prilejul le-ar da Pegaz prăpăstiosul cu aripi de aramă).

*

Titlul romanului d-lui C. Ardeleanu e o etichetă care înşală. El destăinue o şovăială în părerile despre viaţă şi artă ale scriitorului care iau putinţa unei plăsmuiri armonice. Pe ce drumuri îţi pun mintea aceste trei cuvinte aşezate în caturi: „Diplomatul, Tăbăcarul şi Actriţa" (Casa Şcoalelor, 285 pag. 65 lei)? Te-aştepţi la tipuri fără nume, simboluri într'o împerechere spirituală şi poate chiar expresionistă. Incep citirea:

„O stradă lungă şi dreaptă ca o sfoară întinsă, străjuită de pomi mici, piperniciţi, de zidurile înalte şi roşi ale unei fabrici de conserve, un câmp imens de bălării, ce ţine aproape cât jumătatea sforii de drum şi o sumedenie de case mărunte, sărace, boite în toate nuanţele de galben şi albastru, vârite unele în altele, înghesuite aproape sub acelaş acoperământ, pe

©B.C.U. Cluj

care pietroaiele și cărămizile țin marginea tinichelelor rupte să nu fie furate de vânt.

„Pavagiul desfundat de bolovani, adâncind groapă lângă groapă închipue relieful lunei văzut prin ochianele proaste prin cari lumea de rând privește minunăția în schimbul a câțiva gologani.

„Este bulevardul Lânăriei.

„Începe de sub coasta Filaretului și se retează în barele de fier ale cheiului Dâmboviței, ca sub cuțitul ghilotinei".

Proporțiile și patosul sunt romantice, observația migăloasă și crudă de realist, lectură de Balzac și Zola pe un acoperiș năvălit de zăporul romanului rus. Fraza e desarticulată și neisprăvită calificativul se îngrămădește fără noutate, viziunea locurilor coboară până la controlul unei hărți la scara $^1/_{1000}$ pe când oamenii rămân abia creionați și tremurători ca o răsfrângere într'o apă iute curgătoare. E un schimb între cartea de atmosferă, înjghebată în linii mari, și între cartea de portret, care s'ar lipsi și de aer, ca de un mediu falsificator, și așază cu lupa punct lângă punct.

E după vorba de mai sus, cu drumul, a autorului, o sfoară tăiată de cuțitul ghilotinei.

Aceasta nu înseamnă că romanul e fără însușiri. Mahalaua Bucureștilor, în care stărue, nu se poate zice că nu-i aevea sau că nu e prinsă uneori ca într'o incizie precisă. Marginea aceea de mizerie, fiartă în aburul argăselilor, se dărâmă și se reclădește înfiorătoare deasupra zării, ca într'o amăgitoare apă a morților. Viața de-acolo nu poate fi decât întârziată în forme pe rând sălbatice și naive. Cismarii sunt romantici și se oftică iubind... Autorul a fost nedrept nefăcând un loc în titlu și cismarului. Ființa și sufletul lui sunt ca un fund vechiu pe care ființele și sufletele celorlalți se mișcă și se măsoară în diferite stări și episoade. El e inima cărții, care bate la fel, neauzită în furtunile ei și cântătoare, ca un clopot noaptea din turn, peste liniștea de după patimi și înfrângeri. Prin urmare: „Diplomatul, Tăbăcarul, Cismarul și Actrița". Viața și psihologia teatrului sunt însă judecate, ca și diplomația, cu o minte de tăbăcar.

Țăria romanului e mediul lui propriu; de câte ori ni se arată ca un flăcău cu sort de piele ars de apă-tari. Slăbiciunea lui, mecanismul de ceasornic al sufletelor, care acolo își scorojește de rugini și de săruri rotițele și pârghiile, bate hodorogit și arată alte ore.

Emanoil Bucuța

In numărul viitor:

N. Dașcovici: Tratatul cu Italia.

Dr. E. Zinveliu: Influența avorturilor asupra genezei.

Ion Băilă: Credința strămoșască și cultura națională în Basarabia.

Al. Ciura: Un scriitor necunoscut: Tit Chitul (II)

Al. Vlădescu-Răcoasa: Adunarea a șaptea a Societății Națiunilor

CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE

OPERA

VASUL FANTOMA

operă romantică în 3 acte de R. Wagner.

Nu știm din ce pricină Opera noastră nu ne-a introdus în Wagner prin „Vasul fantomă". Am fi ajuns cu mult mai ușor la Walküre, înapoia căreia mai este doar Parsifal până la ultima și cea mai grea de urcat culme wagneriană

In opera aceasta de tinerețe a genialului compozitor și poet mijesc toate elementele fundamentale ale artei cu care și-a însemnat capitolul nou în evoluția dramei muzicale

Noul cu care ne-a covârșit Wagner și care este cheia tuturor operelor lui mari este interpretarea muzicală a mitului popular. Această sublim de simplă poveste, pe care imaginația populară o aruncă, încărcată de poezie, ca o punte peste imensitatea necunoscutului, el a ridicat-o din desconsiderarea în care a căzut, într'un veac științifist și i-a dat profunzimile pe cari numai muzica i-le poate da. In felul acesta el a umplut liniile simple ale mitului cu freamătul covârșitor, cosmic, al muzicii și astfel ni-l-a putut iarăș apropia de sufletele noastre în care au murit poveștile.

Un mit este și „Vasul fantomă" sau „Olandezul sburător", cum îi spun germanii. In soarta blestemată a veșnicului rătăcitor prin furia valurilor, după pacea mângâietoare a unui cămin cald și a unei credinte neclintite, izvorîtă din iubire, se cuprinde toată soarta tragică a omului cu neostoită sete după un ideal mare, aruncat din val în val pe neliniștita mare a vieții. Dar ca'n miturile mari ale antichității idealul mare cere prețul scump al vieții pentru a-l putea avea. Printr'un simplu joc al întâmplării, Olandezul își pierde încrederea în idealul, pe care și-l credea atins și atunci ultimul pret, viața Sentei, i-se dă pentru deplina stăpânire a — iluziei Căci tragicul acestui mit este covârșitor prin această iluzie cu care răsplătește chinul supraomenesc al eroului. S'a zis că acest pesimism, care nimbează ca un trist apus de soare sfârșitul dramei wagneriene, este prea desolant distrugător al oricărui entusiasm al vieții. Dar oare nu toți marii artiști au ajuns, pe toate drumurile artei lor, la acest tragism inevitabil? Poporul care a știut să se umple mai mult de întreg farmecul vieții — anticul popor grec — a fost mai profund tragic în interpretarea ei. Și chiar prin aceasta tragedia lui n'a mai putut fi atinsă în toată măreția ei artistică.

In mit totul e simbol. Acțiunea, personagiile, frământarea lor lăuntrică totul trece peste individual. Aceste simbole se desprind, clare și adânci și'n opera lui Wagner. Dintre toate însă două — al Olandezului și al Sentei — revin încontinuu, se împletesc și se adâncesc în tot decursul acțiunii.

Wagner ne pune în fața lor dela primele acorduri ale uverturei prin leitmotivuri. Uvertura lui este totdeauna o condensare puternică a acțiunii care va urma-o. Iată și de-astădată, ca și'n monumentala uvertură a lui ‚Tannhauser', un leitmotiv se degajează crescând în energia lui; când e mai covârșitor exprimat de întreaga orhestră se ridică celalt, la început timid, apoi crescând tot mai mult în intensitate, până când învinge pe întâiul, sau se unesc ambele într'o armonie supremă. In tot decursul operii celelalte motive muzicale se brodează apoi pe cele fundamentale, cunoscute în uvertură.

Opera noastră are o bogată experiență wagneriană. Aproape fiecare an al ei ne-a adus cu uriașe sforțări, una dintre operele fundamentale ale marelui compozitor german. Roadele acestei experiențe s'au văzut îndeajuns la noua premieră. Căci cu modestele mijloace muzicale de care dispune: soliști orchestră, cor, montare, a știut totuși să ne dea o reprezentație înălțătoare. D. Dubrawski a pătruns în intimitatea nervului wagnerian. Am simțit-o aceasta dela întâiele desfășurări ale uverturei când leitmotivul sumbru și tragic al Olandezului în veșnică luptă cu marea ne pune în contact cu caracteristicul muzicii acesteia care mai mult vorbește decât cântă. Intre interpreți cel puțin doi: d-na Nestorescu și d. Ujeicu s'au achitat cu vrednicie de greaua însărcinare care li-s'a dat. D. Ujeicu, în rolul lui Daland a fost chiar o adevărată surpriză. Domnul Săveanu în rolul Olandezului a fost, de astădată, multumitor. Și aceasta este mult pentru d-sa Numai d. Andreescu contrastează supărător cu restul ansamblului și cu întreg Wagner, prin jalnicele d-sale tânguiri. Corurile încă au fost cu grijă stilizate. Deasemenea și decorurile și întreaga montare.

TEATRU

INVIEREA

episod dramatic de H. Bataille, după romanul lui Tolstoi.

Intâiul succes al stagiunii: o piesă cu momente de un sguduitor dramatism, pusă în scenă cu un studiu, căruia nu i-a lipsit nici înțelegerea ansamblului, nici valorificarea singuraticelor elemente — căci toate elementele sunt importante, într'o dramă serioasă, pentru reliefarea ideii centrale, — și interpretarea cea mai bună cu putință cu personalul artistic al teatrului nostru. (N'am ajunge la aceeași concluzie, dacă am mai întrebuința un al patrulea criteriu de judecată: participarea publicului la spectacolele cu „Invierea".)

©B.C.U. Cluj

Romanul lui Tolstoi ne înfățișează, într'un stil de compoziție realist, cu un cult al amănuntului, ce-l caracterizează pe celebrul autor, ceeace se numește „un caz de conștiință". Un bărbat dintr'o clasă socială înaltă, care-și măsură grozăvia păcatului, săvârșit prin violarea unei ființe nevinovate, cu urmările tragice, ce trebue să le îndure victima; își face singur, în propria-i conștiință, judecata; și este pregătit sufletește, printr'o autoconstrângere morală, să-și ispășească pe deplin vina, luând în căsătorie pe nenorocita fată. Fiindcă întâmpină refuzul fetei, care acum este o condamnată la munca silnică, fără vină, ci prin crudul destin, prințul își părăsește averea, caută prilejul să-i împuțineze suferințele condamnatei căzute în mizerie din pricina lui și când o știe pe ea ajunsă la un liman, prin grațiere și perspectiva unei căsătorii cu un om de inimă, pășește într'o nouă viață, purificat de orice urmă sau nouă intenție de păcat.

Un astfel de subiect nu era ușor de dramatizat. Analiza psihologică, predominantă în roman, trebuia tradusă în acțiune prin gesturi ample, expresive, care să ne poată reda evoluția sufletească a eroului. Prințul Nekludoff trebuia oarecum creiat din nou în dramă prin mijloace adecvate și profund deosebite de descripția și analiza descriptivă din roman. Izbutind mai puțin în această privință, Bataille și-a sprijinit efectul dramatic pe mijloace externe, formale și melodramatice: glas de clopote, etc. In această categorie putem socoti câteva scene din actul întâi, — cel mai puțin reușit —, ca aceea cu țăranii, cari vin să-i ureze prințului în ziua de Paști.

In schimb, a dat o mai amplă desvoltare eroinei Katiușa Maslova, care stăpânește prin persoana ei bine caracterizată prin înseși momentele de viață, în cari o aruncă soarta, întreagă acțiunea. In legătură cu aceasta stă efectul de alt ordin: caracterizarea mediului, în care se desfășură viața Maslovei; specific rusesc. Stăpân pe tehnica dramatică, autorul francez a reușit în această privință pe deplin, exploatând cu succes romanul, care-i furniza materialul abundent prin bogăția lui de amănunte, veridic redate.

E mare meritul d-lui Braborescu, dir. de scenă, pentru succesul „Invierii". Căutând să individualizeze fiecare personagiu secundar, caracterizând scenele mai importante printr'un decor bine ales, d-sa a dat viață multă întregei acțiuni. Ritmul unitar al acțiunii este meritul d-sale. Mai mult am recunoscut-o aceasta în actul III, închisoarea, unde mișună atâtea tipuri, fiecare purtând povara propriei individualități, tăvălite într'o mocirlă de viață, care nu-și găsește echivalența la un alt popor, pentru modul specific de reacțiune sufletească în fața realității.

Greul acțiunii l-au purtat d. Psatta (Nekludoff) și d-na Bârsan (Maslova). Având să întrupeze un personagiu prea puțin reliefat de autorul dramei, deși eroul principal, după roman, d. Psatta, a avut o situație dificilă. Genul declamatoric de compoziție al lui Bataille potrivindu-se temperamentului artistic al d-sale, a putut stoarce din acest rol tot efectul de care rolul era capabil. Astfel în actul întâi a fost melodramatic. A mișcat însă mai ales prin sbuciumul sufletesc din actul II.

D-na Bârsan avea situația și mai dificilă, să reprezinte o fetiță de 17 ani în actul I. Nepotrivirea staturei d-sale pentru actul I și IV (infirmeria) n'o îndreptățea pentru acest rol a putut reda însă tot dramaticul din tipul Maslovei în celelalte acte. Mai ales în actul III, a redat cu atâta intenzitate diferitele stări sufletești ale Maslovei, încât n'ar fi putut-o înlocui nimeni aici. La aceasta ne-am gândit, când am spus, că interpretarea a fost cea mai bună cu putință la teatrul nostru.

Mai remarcăm eforturile isbutite ale d-lor Vanciu și Potoroacă și ale d-relor Cronvald și Borsa, cari s'au desprins din ansamblul altfel bine armonizat.

ȘCOALA FEMEILOR

5 acte Molière, traducere de G. Gesticone.

La un interval așa de scurt încă o comedie de Molière. A fost o scăpare din vedere a Direcțiunii Teatrului nostru, plătită destul de scump. Premiera însăși a avut sala aproape goală; nu mai vorbim de celelalte reprezentații. Și pentru aceasta nu e de vină nici... Molière și nici felul în care a fost reprezentat. De vină este în primul rând publicul nostru a cărui gust teatral tânjește încă în starea aceea embrionară, când este frapat mai mult de formele exterioare, de poleiala decorului, de gâdilitura comicului de circ, sau de sbieretele melodramelor, decât de despicările adânci ale caracterelor. Pentru aceea nu au fost deajuns de bine primite dramele lui Shakespeare, în stagiunea trecută, (nu mai vorbim de comediile aceluiaș) și din aceleași motive Molière, marele succes al scenelor europene (vreo trei capitale l-au jucat până acum în noua stagiune) e primit atât de rece la noi.

„Școala femeilor" e întâiul mare succes al marelui dramaturg. In ea s'au desvelit mai întâiu, ample și covârșitoare liniile fundamentale ale geniului său. Atunci au început să-l iubească și să-l admire într'adevăr prietenii și să-l urască și calomnieze dușmanii. Satira lui și-a înfipt colții adânc; sub svârcolirile mușcăturii ei răii dădeau fără milă.

Privită sub acest aspect, al valorii ei istorice, comedia este superioară „Avarului". Găsim în ea mai dese aluzii la păcatele vremii, unele cari se potrivesc și împrejurărilor de astăzi, altele cari ne rămân neînțelese fără de amănunțite cunoștințe istorice.

Dar nu aceasta se caută și se simte azi la Molière. Arta lui trece peste veacuri prin puterea cu care despică și pătrunde caracterele omenești. Pasiunile, viciile cari sunt legate de o mână de pământ și frământă viața de azi și de mâine, de oricând și de oriunde sunt desvelite în toată goliciunea lor. Și'n această privință incontestabil că „Avarul" este superior „Școalei femeilor", prin puritatea și vigoarea liniilor. Viciul lui Harpagon ni-se desvelește mult mai universal, mai tipic.

Totuși genialitatea se găsește vie și în „Școala femeilor". Puterea cu care este analizată gelozia bietului Arnold de la Souche ne desvăleste această patimă omenească până dincolo de umor, în tragic. Și dacă Molière nu ar scoate din necunoscut mijlocul de salvare, de potolire a tuturora, desnodământul ar fi deadreptul tragic.

D. Vasilescu a întâmpinat destule greutăți în interpretarea personagiului principal, linia fundamentală a comediei. D-sa n'a abordat până acum roluri de caracter. Am fost obișnuiți să-l vedem, sprinten și sgomotos în comediile de intrigă, apropiate de farse. In Bisson și-a culeș multe aplauze. In Molière însă jocul trebuie interiorizat, cuvintele trebue, să răsune profund lăuntric. D-sa și-a dat seamă de această față nouă în care trebuie să ni-se înfățișeze și a pus mult studiu pentru a ni-se înfățișa demn. Au rămas însă destule și supărătoare reminiscențe, cari îi atârnau grele de spontaneitatea atât de cunoscută la d-sa. D-na Rădulescu a avut multă nevinovăție și naivitate ceeace ne îndeamnă să sperăm mult dela d-sa. D-l Potcoavă, a primit, pe dreptul, cele mai multe aplauze. Mască și joc — totul acopere la d-sa complet rolurile cari i-se încredințează. L-am dori însă odată la încercări mai grele.

CONFERINȚE

O ȘEDINȚĂ A SECȚIILOR ASTREI

Sâmbătă în 16 Oct. secțiunile Astrei au ținut cea dintâiu ședință cu comunicări științifice. Seria lor a început-o președintele acestora, d. G. Bogdan-Duică, prof. univ. printr'o comunicare privitoare la o descriere a Basarabiei din 1841, găsită de d-sa în cartea despre flora provinciei de peste Prut, a francezului Ch. Tardent, care a trăit în Cetatea Albă. A urmat d. ing. A. M. Maksai cu o expunere asupra mijloacelor de propagare a culturii din cele mai vechi timpuri până astăzi. Drept concluzie a comunicării, d-sa propune Astrei clădirea unui mare palat cultural în Cluj, care, dupăce ar fi înzestrat cu o stațiune de emisiune radiofonică ar fi cel mai modern și mai eficace mijloc de răspândire a culturii la sate. Nu mai puțin interesantă a fost ultima comunicare, a d-lui T. Capidan, prof. univ., cu privire la scrierile lui Bolintineanu asupra Macedoniei. Făcând amănunțite cercetări la fața locului și confruntări de texte, d-sa a constatat că D. B. n'a fost nici pe departe în toate localitățile pe cari le descrie. Unele dintre afirmațiunile poetului sunt pure fantezii, iar altele sunt prelucrări, îndeosebi după cartea consului francez Pouqueville.

REDACȚIONALE. — Aducem la cunoștința cititorilor noștri din capitală, că reprezentantul redacțional și administrativ al „Societății de Mâine" în București e d. Ion Băilă.

In orice chestiune privitoare la revista noastră, îi rugăm a se adresa d-sale: București, Calea Călărașilor 22.

©B.C.U. Cluj

FAPTE ŞI OBSERVAŢIUNI SĂPTĂMÂNALE

Organizarea intelectualilor

E o necesitate de prim ordin pentru vremile în care trăim.

Oamenilor îngenunchiaţi de egoismul materialist al vieţii li-se va părea o idee utopică. Celor ce răzbesc în lupta vieţii cu mijloace puţin logice, li-se va părea că această necesitate este pur şi simplu o copilărie. „Omul zilei" se va întreba nedumerit, de ce trebue să se organizeze intelectualii? Vor drepturi? Vor situaţii? N'au decât să se înscrie într'un partid politic cu perspectivă de guvernare şi ţelul e atins. Cu arma politicii, — în vremile noastre — învingi orice; şi drumul se arată drept şi amagitor spre culmile cele mai înalte ale vieţii sociale. Deci, lucru cel mai simplu de făcut...

Dar nu, — noi cari privim idealurile colectivităţii ca nişte realităţi ce trebue să trăiască, nu putem admite tixirea întregului complex al vieţii sociale, — adică viaţa ta, a lor, a noastră a tuturor, în tiparul de fier al egoismului de fericire personală.

Azi, când politica de căpătuială, — să ne fie iertată expresia —, a păşit pragul bisericei, al şcoalei, al primăriei, al oricărui oficiu de stat, ba s'a cocoţat şi la catedra universitară, o datorie sacră se incumbă „intelectualilor liberi" de a-şi strânge rândurile într'o organizaţie puternică, nedepinzând de nici un curent politic, pentru a putea privi şi cerceta în faţă cu ochii spiritului liber, toate problemele vieţii noastre sociale.

Moţul piere de foame în mijlocul naturii bogate, în mijlocul pădurilor seculare. Ţăranul dela şes nu are pământul trebuincios pentru muncă, iar cel ce-l are, nu posedă mijloacele pentru al lucra cum se cade. La sate, poporul orbăcăeşte în întuneric. Alcoolismul şi boalele dau un tribut nelimitat pământului. La oraş, funcţionărimea duce o viaţă din cele mai vitrege, iar muncitorii fabricelor nu sunt mai favorizaţi de soartă decât ţăranii.

In definitiv, privind viaţa socială în complexul ei, îţi face impresia unui om plin de răni, la a căruia vindecare e dator să contribuie orice intelectual animat de binele semenului său.

Suntem deprinşi de a condamna cu uşurinţă relele sociale, dar laşi, nu avem curajul să luptăm pentru îndreptarea lor. Fiecare ne apărăm pielea noastră uitând, că şi cămaşa are un rol primordial în viaţă.

Şi astăzi, în năvalnica prăbuşire a sufletelor de pe piedestalul altruismului şi al binelui obştesc, găsim ca o idee fericită organizarea intelectualilor liberi într'o cooperaţie, pentru studiarea reală a tuturor problemelor sociale, de a căror fericită soluţionare atârnă desvoltarea viguroasă de mai târziu a poporului nostru.

Horia Trandafir

REDACŢIONALE. — **„Societatea de Mâine" va da în numerele dela finele lunilor Octomvrie, Noemvrie şi Decemvrie suplimente literare foarte alese având volaborarea unor distinşi literaţi ardeleni. Numărul viitor va avea cel dintâi supliment, cedând insistenţelor câtorva literaţi de seamă.**

Diverse. — Redactorul nostru şef, d. Ion Clopoţel a fost distins de preşedintele Masaryk cu insemnele ordinului „Leul alb" cl. V-a.

*

Călătoria M. S. Reginei Maria în America. — Presa mondială se ocupă cu mare lux de amănunte de călătoria reginei în America. „Le Figaro" publică un articol al academicianului Robert de Flers, plin de elogii la adresa reginei. De peste ocean ne vin calde voci din presa americană. Strălucirea voiajului suveranei evident, că se revarsă asupra ţării noastre. Nu ne-am putut lăuda niciodată, că am fi agreaţi de străinătate. Durere, politica noastră internă este de aşa natură încât numai îngreuia poate situaţia noastră internaţională şi răci raporturile cu civilizaţiile apusene. Este mult de făcut, pentdu a repera o stare de lucruri neliniştitoare, pentru a obţine prestigiul pe care-l merită poporul român în totalitatea sa. Suverana a declarat deschis, că este conştientă de dificultăţile multe ce le întâmpină eforturile de a schimba opinia publică americană în favoarea noastră, dar nu se va lăsa abătută. Sub auspiciile splendide în cari a început călătoria, desigur că se reface renumele României peste ocean. Regina noastră este o personalitate literară înainte de toate, şi cu darurile sale va şti provoca un curent de simpatie faţă de România. Cum observa Robert de Flers: multe regine încearcă norocul de a cădea în graţia publicului francez, dar niciuna n'a reuşit în măsura reginei noastre. Aceeaş cucerire o realizează acum asupra publicului american. Este o călătorie succeasă dintru început.

*

Jubileul profesorului D. Comşa. — Sibiiul sărbătoreşte pe profesorul D. Comşa, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 ani. Octogenarul profesor are la activ o activitate foarte frumoasă. Generaţii de-arândul de elevi s'au iniţiat prin dânsul în ştiinţa agricolă, la şcoalele confesionale româneşti ale mitropoliei ortodoxe. A fost unul dintre cei dintâi profesori români de agricultură sistematică. Pentru arta românească şi-a câştigat apoi merite nemuritoare: albumurile crestăturilor în lemn şi al ţesăturilor, grăesc suficient despre hărnicia rară şi gustul estetic al d-sale. Albumurile au fost premiate de Academia Română, care l'a distins cu titlu de membru de onoare al ei. Studiile şi le-a terminat în Lipsca. Viaţa politică l'a atras şi a fost pe vremuri secretar al partidului naţional. D. Comşa a jucat un rol de frunte în procesul Memorandului, în care a fost condamnat la doi ani temniţă pe cari i-a şi făcut în Vaţ. Bărânul profesor rămâne una dintre figurile frumoase ale cărturărimii româneşti din Ardeal, prin simţământul său entuziast pentru tot ce este românesc, artă populară, ştiinţă agricolă şi curaj eroic.

Să ne cunoaştem ţara. — Este un titlu ce s'a putut ceti foarte des în revista noastră de trei ani încoace, şi ne pare bine că îl găsim din ce în ce mai des şi'n alte publicaţiuni. Viaţa publică va fi cu atât mai sănătoasă, cu cât va fi dominată de un criticism mai întemeiat pe informaţiuni reale. Nu ne putem lăsa legaţi la ochi şi să ne legănăm în iluzii romantice sau desiluzii ce corup umorul poporului nostru, ci să ne păstrăm calmul şi să căutăm a preciza în mod cât mai real problemele adevărate de rezolvirea cărora atârnă prosperitatea ţării. Un chestionar pentru cunoaşterea unui judeţ în Basarabia, se publică acum în ziarul „România Nouă" din Chişinău. Suntem curioşi de rezultatele lui. Orice investigaţiuni în direcţia aceasta vor avea aprecierea noastră meritată. Orice monografii menite să se desvăluie realităţile, va fi cântărită de noi după cuviinţă. Orice societate care urmăreşte cu idealism şi seriozitate asemenea scopuri, poate conta la sprijinul nostru.

*

O expoziţie cu obiecte de alabastru. — In satele Mischiu şi Moldoveneşti din judeţul Turda se găseşte alabastru în cantitate mare. Elevii celor trei clase ale şcoalei de arte şi meserii din Turda au un atelier de prelucrare cu strunguri a alabastrului, producând diverse obiecte decorative şi utile de toată frumuseţea. Directorul şcolii d. Socrat Dimitriu a aranjat o succeasă expoziţie cu asemenea obiecte şi a fost deschisă dela 1 Iulie la 15 Iulie: lămpi, călimare, vaze, fructiere, servicii de scris, etc. Din vânzarea acestor obiecte şi a unor obiecte de tâmplărie a rezultat pentru şcoală încasări de 40-50 mii de lei.

„Revoluţia din 1918 şi Unirea Ardealului cu România" de Ion Clopoţel, se găseşte de vânzare cu preţul de lei 100 până acum în următoarele librării:

Cluj: Ardealul, Cartea Românească, Onişor, Anca, Lepage, Friedman, Keszey.
Bucureşti: Cartea Românească, Socec, Alcalay şi Pavel Suru.
Braşov: Cartea Românească, Librăria Cooperativă.
Turda: Librăria Cooperativă a corpului didactic.
Alba-Iulia: Alba.
Sibiiu: Librăria Poporului, Librăria Săteanului.
Lugoj: Librăria Diecezană.
Arad: Librăria Diecezană.
Caransebeş: Librăria Diecezană.
Brad: Librăria Sfăt.
Baia de Criş: Cooperativa „Românul".
Vaţa de jos: Petru Gurban.
Câmpeni: Librăria Cooperativă.
Petroşeni: Jiul Cultural.
Beiuş: Doina.
Oradia-Mare: Librăria Românească, Biroul centrul de ziare Hegedüs.
Abrud: Librăria locală.

©B.C.U. Cluj

CRONICA ECONOMICĂ-FINANCIARĂ

Bătălia grâului

Astfel, intitulează străinătatea, lupta ce se dă din partea oficialităţii italiene, pentru emanciparea soartei lirei de soarta francului şi pentru stabilizarea valutei naţionale.

Şi după cum vom vedea, această numire, este perfect de bine justificată, prin măsurile luate de fascişti în domeniul agriculturei, urmărind cu multă tenacitate o emancipare de străinătate, în ce priveşte importul grâului.

Guvernul italian, a ajuns la concluziunea logică, că stabilizarea valutei naţionale poate fi ajunsă şi menţinută, numai prin activarea balanţei economice, şi deci şi a balanţei de plăţi. Căci, în momentul în care Italia, va solda balanţa activ, are toate şansele unei uşoare revalorizări a liretei, dar mai cu seamă, a menţinerei cursului, căci balanţa activă, oferă cea mai solidă bază pentru stabilizare.

Măsurile economice recent luate, sunt tocmai legiferate în vederea ajungerii acestui scop.

Increderea, pe care streinătatea cu anticipaţie o acordă Italiei, şi care se manifestează în mod de tot evident, prin continua urcare a cursului liretei pe pieţele mondiale, e cea mai bună dovadă, că guvernul fascist a găsit nu numai măsurile cele mai norocoase, dar are şi toată puterea, ca să învingă toate piedicile ce s'ar opune fie în intern, fie din partea streinătăţii.

Două posibilităţi avea guvernul italian, pentru activarea balanţei economice.

Activarea exportului în aşa măsură, ca pasivitatea balanţei să dispară, fiind compensată tocmai prin exportul forţat la limita extremă;

sau reducerea raţională a importului, până la limita de egalizare a valorii exportului

Primul drum e mai anevoios, căci industria italiană e în funcţie de importul cărbunelui şi a materiilor prime, deci fiind tributară streinătăţii, numai cu greu, va putea concura cu succes streinătatea, şi dat fiind, că spesele de producţiune sunt mai ridicate decât în alte ţări, cu un trecut şi posibilităţi de fabricaţiune mai favorabile, lupta de concurenţă, se dă cu puteri inegale şi deci cu şanse mici, de reuşită deplină.

In schimb, problema importului, poate fi rezolvată mai uşor, pe cale pur legislativă, căci multe mărfuri pot fi prohibite la import, sau prin o organizaţiune raţională economică, se poate ridica producţiunea internă, până la limită, când trebuinţele consumului intern pot fi satisfăcute prin producţiunea indigenă.

Guvernul fascist, a ales deocamdată, acest de al doilea drum. Şi dacă n'a prohibit la import cerealele şi în special grâul, dar a căutat să ridice producţiunea internă, în acest articol de prima necesitate, reducând în acelaşi timp consumul, deci indirect şi importul.

După calculul economiştilor italieni, în anii cu o recoltă mijlocie, Italia, necesită pentru satisfacerea consumului intern un plus de 35 milioane hectolitri grâu, peste cantitatea produsă în intern, cantitate ce trebue importată din streinătate, grevând balanţa comercială la import şi deci indirect şi balanţa de plăţi, cu peste cinci miliarde lirete anual. Ori, tocmai această cifră de 5 miliarde lirete, formează poziţia importantă a importului italian.

Am spus, că măsurile luate de guvern, sunt de natură, de a spori recolta în grâu, iar pe de altă parte, de a reduce deocamdată importul, prin micşorarea consumului intern.

Sporirea producţiunii, guvernul fascist speră să o ajungă, prin punerea la dispoziţiunea agricultorilor, de noi terenuri arabile, cu condiţiunea exclusivă, de a însămânţa aceste terenuri, numai cu grâu.

In Italia mijlocie, dar mai cu seamă, în partea sudică, sunt peste 3 milioane hectare bălţi, cari urmează să fie secate şi astfel asigurate culturii grâului.

Bineînţeles, că secarea acestor bălţi reclamă cheltueli de sute milioane lirete, sume ce vor fi puse la dispoziţiunea unor consorţii anume alcătuite spre acest scop cu participarea statului, cari la rândul lor, vor primi apoi spre cultivare terenurile astfel câştigate agriculturei.

Recolta grâului, ar putea fi majorată, când întregul teritoriu va putea fi semănat cu grâu, cu cel puţin 28 milioane hectolitri, ceeace ar corespunde, la 80 la sută din totalul ce astăzi Italia, e silită să importe din streinătate.

Prin lucrările de până acum, s'a dobândit teren arabil de prima calitate de circa 700,000 hectare, căci pe când acest teritoriu mai înainte producea grâu în valoare de 130 milioane lirete, astăzi, valoarea producţiunei se cifrează la peste 1450 milioane, deci la mai bine de 10 ori, cât mai înainte.

De sine se înţelege, că lucrările de secare a celor 3 milioane hectare, reclamă o eşalonare pe un şir întreg de ani, şi deci efectul sporirii producţiunii se va putea produce pe deplin, numai mai târziu, tocmai de aceia, guvernul a căutat ca prin reglementarea consumului intern, să reducă la un minimum consumul intern, deci indirect şi importul, fără a recurge la o prohibire declarată.

S'a venit în ajutorul liretei şi prin măsuri economice interne, reglementându-se măcinişul făinei de grâu, şi astăzi în Italia, pretutindeni se macină şi se fabrică pâine din făină integrală de 85 la sută, căci s'a interzis fabricarea pâinei albe şi a produselor făinoase de lux. Aceste măsuri, au fost primite din partea publicului cu mult calm, toţi fiind conştii, că aceste dispoziţiuni sunt indicate de a ameliora soarta schimbului, şi accelerând şi reîntoarcerea la normal.

Bilanţele aur în Austria

Ziarul „Die Börse" din Wiena, în unul din numerile sale mai recente, publică o interesantă statistică a societăţilor anonime din Austria, în legătură cu publicarea bilanţelor aur, făcând şi unele comentarii de tot interesante, în ce priveşte păstrarea valorii aur a capitalului social, la diferitele categorii de întreprinderi.

Studiarea cifrelor bilanţelor, ne arată, că inflaţiunea şi greutăţile cu cari au avut de luptat societăţile anonime în Austria, în anii postbelici, au pulverizat în cea mai mare parte valoarea aur a capitalului social la Bănci, a fost însă păstrat intact sau aproape intact, la o mulţime de întreprinderi industriale, cari au avut plasat capitalul social antebelic, în realităţi şi maşini, cari au păstrat valoarea lor.

Dovada, ne-o serveşte nominalul acţiunilor emise înainte de războiu, în comparaţie, cu nominalul acţiunilor de acum.

Inainte de anul 1914, acţiunile se emiteau de regulă, cu o valoare nominală de 200 coroane, şi numai puţine societăţi, în special societăţile feroviare de interes local, au emis acţiuni de 100 coroane nominal.

Astăzi, e tocmai invers. Din cele 135 societăţi anonime, al căror bilanţ a fost cuprins în tabloul publicat de ziarul Die Boerse, numai patru societăţi industriale, au fixat o valoare nominală mai mare de 200 schillingi, şi alte patru, o valoare nominală de 200 schillingi, zece societăţi industriale au emis noile acţiuni, la cursuri ce variază între 100 şi 200 Schillingi, pe când restul, de 117 societăţi şi bănci, şi anume toate băncile, chiar şi cele mai mari şi mai bine reputate, au emis noile acţiuni în schimbul celor vechi la o valoare nominală sub 50 schillingi, iar 43, prin urmare 1/3 din totalul de 135, au fixat valoarea nominală la cota minimală îngăduită de lege, de 10 schillingi.

Aşa de exemplu, pentru a cita câteva cazuri: nominalul acţiunilor Băncii Wiener Bankverein a fost fixat la 20 la Bodenkredit, la 50, Verkehrsbank, la 20 şi Eskomptgesellschaft, la 12 Schillingi. Ori, toate aceste bănci, înainte de 1914, dispuneau de capitaluri proprii de sute milioane, şi administrau miliarde coroane aur.

Mai mult au profitat, detentorii de acţiuni de ale societăţilor de asigurare, de transporturi, fabricelor de bere, de zahăr şi hârtie, la cari, acţiunile vechi n'au fost contrase, ci s'a dat pentru una acţiune veche, una nouă în schillingi, la valoarea nominală antebelică.

Şi dacă societăţile anonime, dar în special Băncile din Austria, n'au avut de înregistrat pierderile fantastice ale băncilor din Germania, totuşi, capitalul social s'a pulverizat cu mult prea mult, din vina conducătorilor, cari s'au mulţumit de a inaugura la întreprinderile lor, o politică ne permisă de dividend şi de a acumula milioane peste milioane în coroane hârtie, fără însă, a plasa aceste rezerve şi o bună parte a capitalului social, în valori aur, la adăpostul fluctuaţiunilor valutare.

Ne prevederea conducătorilor, s'a răsbunat în special la bănci, unde acţionarul a pierdut mai mult.

Oare, vor trage conducătorii băncilor noastre, concluziile logice din păţania băncilor germane, maghiare şi austriace?

Sabin Cioranu

©B.C.U. Cluj

„Astra"

Prima Fabrică Română de Vagoane şi Motoare S. A.

Vagoane cisterne pentru orice lichid, Cazane şi rezervoare pentru apă, spirt, petrol şi benzină de orice formă şi mărime. Cazane de fermentaţiune. Coşuri de tablă.

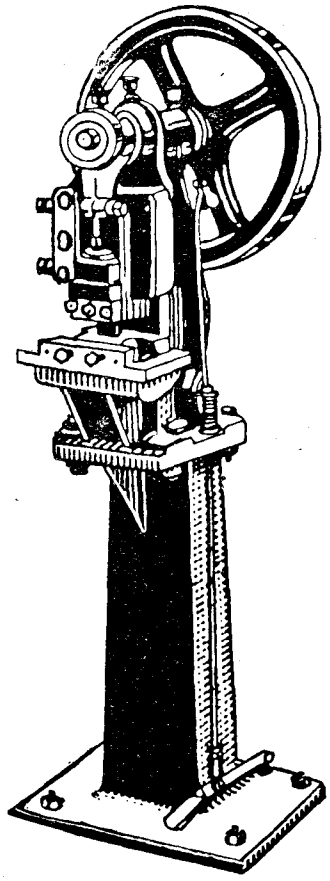

Pentru oferte a se adresa Reprezentanţei Generale:

S. A. R. de Investiţiuni şi Furnituri

BUCUREŞTI, Str. Paris 4 bis.

Adresa abonatului

Magazin de candelabre pentru Ardeal S. A.

Cluj, Calea Regele Ferdinand 11

Mare depozit de lămpi şi material electric!!

Vânzare en-gros şi en-detail

Cartea cea mai citită:

ION CLOPOŢEL
Redactorul-şef al „Societăţii de mâine"

REVOLUŢIA DIN 1918
ŞI
UNIREA ARDEALULUI CU ROMÂNIA

— Premiul „Scotus Viator" al Astrei —

Editura revistei
SOCIETATEA DE MÂINE
Cluj, 1926

Preţul lei 100

Cuprinsul

Pagina

Decrepitudinea monarhiei habsburgice . . 3
Opresiunea ungurească 10
Prăbuşirea 27
Partidul naţional deschide epoca nouă a românilor ardeleni 37
Organizarea revoluţiei 50
Acţiunea revoluţionară a domnului Iuliu Maniu la Viena 53
Poporul petrece 59
Partidul naţional pretinde dreptul de ocârmuire asupra Ardealului . . . 79
Tratativele dela Arad 81
Către popoarele lumii 100
Solidaritatea politică a românilor ardeleni . 105
Convocarea Adunării Naţionale . . . 107
Conferinţa preliminară 111
Proclamarea unirii 119
In aşteptare 134
Voluntarii şi pribegii 137
Temniţi şi atrocităţi 142
Calvarul Bihariei 153
Sub ocupaţia franceză 160
Principiile politicei ardelene 169

De vânzare la toate librăriile şi la administraţia „Societatea de mâine" Cluj

Tiparul Tipografiei „Viaţa" Cluj, Strada Regina Maria No. 36.

©B.C.U. Cluj